

સંસારથી મોક્ષ સુધી

સંકલન
સંકલન

પરમ પૂજ્ય સ્વ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય
અમરગુપ્તસૂરીશ્વરજી મહારાજા ના
શિષ્યરત્ન પૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય
ચન્દ્રગુપ્તસૂરીશ્વરજી મહારાજા

પ્રકાશન
પ્રકાશન

શ્રી અનેકાન્ત પ્રકાશન જૈન રીલીજીયસ ટ્રસ્ટ

આર્થિક સહકાર

: આર્થિક સહકાર :
એક સદ્ગૃહસ્થ(મુંબઈ)

સંસારથી મોક્ષ સુધી

: સંકલન :

પરમ પૂજ્ય સ્વ. આચાર્યદેવ

શ્રીમદ્ વિજય અમરગુપ્તસૂરીશ્વરજી મહારાજ ના

શિષ્યરત્ન પૂજ્ય આચાર્યદેવ

શ્રીમદ્ વિજય ચન્દ્રગુપ્તસૂરીશ્વરજી મહારાજ

: પ્રકાશન :

શ્રી અનેકાન્ત પ્રકાશન જૈન રીલીજીયસ ટ્રસ્ટ

: આર્થિક સહકાર :

એક સદ્ગૃહસ્થ (મુંબઈ)

સંસારથી મોક્ષ સુધી

❖ પ્રથમ આવૃત્તિ : ❖ પ્રત ૧૦૦૦ ❖ વિ.સં. ૨૦૬૩

-: પ્રાપ્તિસ્થાન :-

પ્રમોદભાઈ છોટાલાલ શાહ
૧૦૨, વોરા આશિષ, પં. સોલીસીટર રોડ,
મલાડ (ઈસ્ટ), મુંબઈ - ૯૭.

શા. જતીનભાઈ હેમચન્દભાઈ
'કોમલ' છાપરીયાશેરી, મહીધરપુરા,
સુરત - ૩૯૫ ૦૦૩.

મુકુંદભાઈ આર. શાહ
૫, નવરત્નફ્લેટ, નવા વિકાસગૃહ રોડ,
પાલડી, અહમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૭.

-: મુદ્રણ :-

ભવ્ય ગ્રાફિક્સ
૨૦/૨૨, સી.પી. ટેન્ક રોડ, ૩જે માળે, મુંબઈ - ૪.
ફોન : ૨૩૮૯ ૫૦૪૫

સંસારથી મોક્ષ સુધી.....

અનન્તોપકારી દેવાધિદેવ શ્રી અરિહન્તપરમાત્માઓએ આ સંસારને દુઃખરૂપ, દુઃખફલક અને દુઃખાનુબંધી તરીકે વર્ણવ્યો છે. અર્થ અને કામ(પ ઈન્દ્રિયોના વિષયો)ને પ્રાપ્ત કરતી વખતે અનેક જાતનાં દુઃખ હોવા છતાં ભવિષ્યમાં કાલ્પનિક એવું પણ થોડું સુખ ભોગવવા મળે છે-એમ સમજીને આપણે દુઃખસ્વરૂપ વસ્તુને નભાવી લઈએ છીએ. આવી રીતે વર્તમાનમાં સુખ મળતું હોય તો ભવિષ્યમાં એકાદ વાર મળનારું દુઃખ પણ આપણે નભાવી લઈએ છીએ. પરન્તુ જો ભવિષ્યમાં દુઃખોની પરંપરા સર્જતી હોય તો તેવી વર્તમાનની સુખરૂપ વસ્તુને આપણે નભાવતા નથી.

શ્રી વીતરાગપરમાત્માએ તો આ સંસારને દુઃખરૂપ, દુઃખફલક અને દુઃખાનુબંધી સ્વરૂપે ત્રિવિધ રીતે દુઃખમય વર્ણવ્યો છે. અનાદિકાળથી આ સંસારમાં ભટકીને જે જીવો ઉદ્દેવેગ પામ્યા છે અને સંસારથી મુક્ત થવા ઈચ્છે છે એવા જીવો માટે મુક્તિના ઉપાય સ્વરૂપે ધર્મની પ્રરૂપણા શ્રી તીર્થંકર દેવોએ કરી છે. ગમે તે કારણે આજ સુધી આપણે તે પરમતારક ધર્મનું કલ્યાણકર સ્વરૂપ સમજી લીધું નહિ. અથવા ધર્મના નામે ગમે તે ધર્મને ધર્મ માની લીધો જેનું પરિણામ એ આવ્યું કે આજ સુધી આપણે સંસારમાંથી મુક્ત ન થયા.

મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય, યોગ અને પ્રમાદ : આ કારણોને લઈને આઠ પ્રકારનાં કર્મોના બંધના કારણે તેના ફળ સ્વરૂપે આ ચારગતિમય-સંસારમાં આપણે અનાદિકાળથી ભટકી રહ્યા છીએ.

સંસારના સુખાદિ ઉપરના તીવ્ર રાગને અને સંસારના દુઃખાદિ ઉપરના તીવ્ર દ્વેષને લઈને આત્માની જે રાગાદિની પરિણતિ છે; તેને સામાન્યથી મિથ્યાત્વ કહેવાય છે. એ મિથ્યાત્વની પરિણતિના કારણે શ્રી વીતરાગપરમાત્માના પરમતારક વચન ઉપર જીવને શ્રદ્ધા થતી નથી. સંસારના સુખાદિ ઉપર ભયંકર એવી આસક્તિ હોય છે અને દુઃખાદિ ઉપર ભયંકર(ઉત્કટ) દ્વેષ હોય છે. તેથી સુખાદિને પામવા અને દુઃખાદિને ટાળવા એ જીવો ગમે તે કરતાં અચકાતા નથી. ગમે તેને તેઓ દેવ માને, ગમે તેને ગુરુ માને અને ગમે તેને તેઓ ધર્મ માને; એટલું જ નહિ શુદ્ધ એવા દેવ, ગુરુ અને ધર્મને પણ સંસારના સુખને પામવા અને દુઃખને દૂર કરવા આરાધતા હોય છે. મોક્ષની વાત જ નહિ. સુખ જ ગમે, દુઃખનું તો નામ પણ ન ગમે; પાછું એનું દુઃખ પણ ન હોય. સંસારના સુખને અને સુખના સાધનાદિને ઉપાદેય (ગ્રહણ કરવા યોગ્ય) માને અને દુઃખ કે દુઃખના સાધનાદિને હેય માનીને રાત-દિવસ તેને દૂર કરવાનો તેઓ પ્રયત્ન કરતા હોય છે. લૌકિક અને લોકોત્તર, હેય અને ઉપાદેય, હિત અને અહિત, ઈત્યાદિના વિવેકથી રહિત એવા તે મિથ્યાત્વી જીવો હોય છે.

મિથ્યાત્વમોહનીયકર્મના ઉદયથી જીવને મિથ્યાત્વ હોય છે. તેના અસંખ્ય પ્રકારો છે. તીવ્ર તીવ્રતર તીવ્રતમ મંદ મંદતર અને મન્દતમ.. વગેરે તેની તે તે અવસ્થામાં રાગાદિની પરિણતિમાં પાણ ફરક પડતો હોય છે. મંદાવસ્થામાં સામાન્યથી મિથ્યાત્વનો ખ્યાલ આત્માને આવવા માંડે છે. તીવ્રાદિ અવસ્થામાં તો મિથ્યાત્વનો ખ્યાલ જ આવતો નથી. સદ્ગુરુભગવન્તના પરિચયથી મિથ્યાત્વની તીવ્રતામાંથી આત્માને તેની મંદાવસ્થાની પ્રાપ્તિ થાય છે. પછી જ આરાધેલા ધર્મના મૂળભૂત ફળની પ્રાપ્તિ થતી હોય છે. ત્યાં સુધી ધર્મના વાસ્તવિક ફળ-કર્મનિર્જરને પામવાનું શક્ય બનતું નથી. કારણ કે મિથ્યાત્વની તીવ્ર અવસ્થામાં પરિણામ(આશય)ની શુદ્ધિ હોતી નથી. ક્રિયા ગમે તેટલી શુદ્ધ હોય તોપણ સંસારના સુખનો આશય પડેલો હોવાથી આશય તો અશુદ્ધ જ હોય છે. આથી જ અનંતીવાર દ્રવ્યચારિત્ર ગ્રહણ કર્યા પછી પણ મોક્ષની પ્રાપ્તિ ના થઈ. અચરમાવર્તકાળમાં આવી જ દશા હોય છે. અનન્તી ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાળનો એક પુદ્ગલપરાવર્તકાળ થાય છે. મોક્ષની પ્રાપ્તિ થવા પૂર્વેના છેલ્લા પુદ્ગલપરાવર્તકાળને ચરમાવર્તકાળ કહેવાય છે. એ એક જ કાળ ધર્મપ્રાપ્તિ માટેનો યોગ્ય કાળ છે. અચરમાવર્તકાળમાં ધર્મની (વાસ્તવિક ધર્મની) પ્રાપ્તિ થતી નથી. દરેક જીવનો ચરમાવર્તકાળ સરખો હોતો નથી. કારણ કે તે તે જીવોનો મોક્ષપ્રાપ્તિનો કાળ એક નથી. અસંખ્યાત વર્ષોનો એક પલ્યોપમ થાય છે. દશ કોટાકોટિ (૧ કરોડ x ૧ કરોડ = ૧ કોટાકોટિ) પલ્યોપમનો એક સાગરોપમ છે. દશકોટાકોટિ સાગરોપમનો એક ઉત્સર્પિણીકાળ અને એટલો જ એક

અવસર્પિણીકાળ છે. વીશ કોટાકોટિ સાગરોપમનું એક કાળચક્ર છે. અને અનન્તાં કાળચક્રોનો એક પુદ્ગલ પરાવર્તકાળ થાય છે. આવા અનન્તા પુદ્ગલપરાવર્તોથી (અનાદિકાળથી) આ સંસારમાં આપણે ભ્રમણ કરી રહ્યા છીએ.

ચરમાવર્તકાળમાં રહેલા જીવોનું સામાન્ય લક્ષણ વાર્ણવતાં ‘યોગબિંદુ’માં જાણાવ્યું છે કે ‘દુઃખી જીવોને વિશે અત્યન્ત દયા, વિદ્યાદિ ગુણસંપન્ન વ્યક્તિઓ પ્રત્યે દ્વેષનો અભાવ અને સર્વ જીવો પ્રત્યે સામાન્યપણે ઔચિત્યપૂર્વકનું વર્તન જોઓ રાખે છે; તેઓ ચરમાવર્તવર્તી જીવો છે.’ આવા આત્માઓ જ ધર્મના વાસ્તવિક ફલને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ચરમાવર્તકાળમાં રહેલા બધા જ જીવો ધર્મ પામેલા જ હોય છે-એવો નિયમ નથી. પણ, ધર્મ પામે તો ચરમાવર્તકાળમાં જ પામે અન્યત્ર નહિ. આપણે ચરમાવર્તકાળમાં આવ્યા છીએ કે નહિ-એ તો ચોક્કસપણે જ્ઞાનીઓ જ કહી શકે. પરન્તુ આપણા આત્માના દયા વગેરેના પરિણામને જોઈએ અને ચરમાવર્તકાળનું પ્રમાણ જોઈને આપણે કહી શકીએ કે આપણે ચરમાવર્તકાળમાં આવ્યા છીએ. એ કાળમાં આવવા માટે મુખ્યપણે એમાં કાળ જ કારણ છે. આપણો પુરુષાર્થ એમાં મુખ્યપણે કારણ નથી. ચરમાવર્તકાળ કઈ રીતે મળે છે અથવા મળી ગયો છે કે નહિ-એનો વિચાર કર્યા વિના તે કાળમાં ધર્મ કઈ રીતે કરવો, તે માટે શું કરવું જોઈએ.. ઈત્યાદિનો વિચાર કરી ધર્મની આરાધના માટે પ્રયત્નશીલ બનવું જોઈએ. વૃક્ષ ઉપર કેરી લાવી ના શકીએ પરન્તુ વૃક્ષ ઉપર આવેલી કેરી પકવવાનું કાર્ય કરી શકાય છે. ચરમાવર્તમાં આવ્યા પછી પુરુષાર્થ કરી આપણે ફળ પામી શકીએ છીએ.

સંસારના સુખ ઉપરના રાગનું પ્રમાણ ઓછું કરી અને દુઃખ ઉપરના દ્વેષનું પ્રમાણ ઓછું કરી આ મિથ્યાત્વને મંદ કરી શકાય છે. શ્રી વીતરાગપરમાત્મા જેવા દેવ મળ્યા, નિર્ગ્રન્થ જેવા સદ્ગુરુ મળ્યા, અને તેઓશ્રીએ બતાવેલા શુદ્ધધર્મનો પરિચય થયો તો પછી શા માટે અન્ય દેવ ગુરુ કે ધર્મની સેવા કરી આપણે મિથ્યાત્વથી વાસિત બનવું જોઈએ ? જ્ઞાન મળ્યા પછી અજ્ઞાનમૂલક પ્રવૃત્તિ કરવાનું કોઈ જ કારણ નથી. શ્રી વીતરાગપરમાત્માએ ઉપદેશેલા પરમતારક ધર્મ કરતાં આ જગતમાં એવી કોઈ સારી વસ્તુ નથી કે જેને મેળવવા માટે આપણને કાંઈ કરવું પડે. જ્યારે પણ સુદેવ સુગુરુ અને સદ્ધર્મને છોડીને કુદેવ કુગુરુ કે કુધર્મની ઉપાસના કરવી પડે છે; ત્યારે સમજી લેવું જોઈએ કે આપણે મિથ્યાત્વના પરિણામ તરફ જ ખસી રહ્યા છીએ. “મોક્ષ કે તેનાં સાધનો; સુદેવ સુગુરુ અને સદ્ધર્મની આરાધનાથી જ મળે છે અને કુદેવાદિની આરાધનાથી તે મળતાં જ નથી.” આવી પ્રતીતિ ન હોય ત્યારે મિથ્યાત્વનો પરિણામ પડેલો છે જ. તેથી તેને આધીન બની અનેક દુષ્ટ પ્રવૃત્તિઓ ધર્મના નામે થતી હોય છે. ખૂબ જ ભયંકર છે મિથ્યાત્વ ! ખૂબ જ ભયંકર છે સંસારના સુખની આસક્તિ અને દુઃખ ઉપરની નફરત ! જેને લઈને આ સંસારમાંથી ખસવાનો વિચાર જ આવતો નથી. એક અન્તર્મુહૂર્ત માટે પણ એ મિથ્યાત્વનો પરિણામ નાશ પામે તો પ્રાપ્ત થયેલા સમ્યગ્દર્શનના પુણ્ય પ્રભાવે અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તકાળે તો અવશ્ય મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે.

હિંસા, અસત્ય, ચોર્ય અને અબ્રહ્મ (મૈથુન) વગેરે સર્વ સાવધ યોગથી વિરામ પામવા સ્વરૂપ વિરતિ છે. અને વિરતિના અભાવને અવિરતિ કહેવાય છે, જે પાપની અનિવૃત્તિ સ્વરૂપ છે. સામાન્ય રીતે અવિરતિના અસંખ્ય પ્રકાર છે. પૃથ્વીકાય, અપ્કાય અને તેઉકાયાદિ છ પ્રકારના જીવોની હિંસાથી વિરામ ન પામવા સ્વરૂપ તેમ જ પાંચ ઈન્દ્રિય અને છઠ્ઠું મન : તેના વિષયોના ભોગોથી વિરામ ન પામવા સ્વરૂપ અવિરતિના બાર પ્રકાર છે. મિથ્યાત્વની વિદ્યમાનતામાં કે અવિદ્યમાનતામાં પણ અવિરતિનું પાપ ચાલુ હોય છે. હિંસાદિની કે વિષયોપભોગની પ્રવૃત્તિ કરાય કે ન પણ કરાય તો ય તેનાથી વિરામ પામવાની પ્રતિજ્ઞા ગ્રહણ કરેલી ન હોવાથી અવિરતિનું પાપ તો લાગ્યા જ કરે - એનો જેને ખ્યાલ ન આવે તે આ પાપથી દૂર થવા માટે વિચાર પણ કરી ના શકે.

વિચિત્ર છે અવિરતિનો અધ્યવસાય ! પ્રવૃત્તિના અભાવમાં પણ પાપથી નિવૃત્ત થવાનો પરિણામ ન હોવાથી અવિરતિના કારણે પાપનો બંધ થયા જ કરે. આ જગતમાં અનન્તાનંત વિષયો પડેલા છે. આપણી પાસેના પણ વિષયોનો બધાનો ઉપભોગ આપણે કરી શકતા નથી, તો જગતના બધા વિષયોના ઉપભોગની સંભાવના પણ ક્યાંથી હોય ? છતાં સમસ્ત જગતના વિષયોના ઉપભોગનું અને સર્વ જીવોની હિંસાદિનું પાપ અવિરતિને કારણે લાગ્યા જ કરે. સ્થૂલ રીતે આ વસ્તુને સમજવી હોય તો એ રીતે સમજી શકીએ કે, આ જનમમાં દેવલોકનાં સુખો તો ભોગવવા મળવાનાં જ નથી.

છતાં એનાથી વિરામ પામવાની પ્રતિજ્ઞાનો પરિણામ ન હોવાથી અવિરતિના કારણે તે સુખો ભોગવવાનું પણ પાપ લાગે છે. આથી સમજી શકાશે કે આ સંસારમાં પ્રવૃત્તિના કારણે બંધાતાં પાપોની અપેક્ષાએ અવિરતિના કારણે બંધાતાં પાપો અનંતગુણાં છે. પ્રવૃત્તિ પરિમિત છે, પરિણામ અનન્ત છે. કઈ રીતે આનો અન્ત આવશે ? આ અવિરતિના પાપના વિનાશ માટે સાધુધર્મને આરાધ્યા વિના છૂટકો નથી. ચૌદ રાજલોકમાંના કોઈ પણ જીવને મનથી, વચનથી અને કાયાથી પણ દુઃખ ન આપવું, ન અપાવવું અને ન અનુમોદવું- આ રીતે ત્રિવિધે ત્રિવિધે હિંસાદિથી સર્વથા વિરામ પામેલા તેમ જ કોઈ પણ પ્રકારના વિષયોનો ઉપભોગ ન કરનારા પૂ. સાધુ મહાત્માઓ સર્વથા અવિરતિના પાપથી વિરામ પામ્યા છે.

અહીં એ યાદ રાખવું જોઈએ કે સર્વથા સાવધ(પાપ)થી વિરામ પામેલા પૂ. સાધુભગવન્તાદિ મહાત્માઓ આહાર-વિહારાદિની પ્રવૃત્તિ કરતા હોવાથી વિષયોપભોગની પ્રવૃત્તિ અને હિંસાદિની (વનસ્પતિકાયાદિ જીવોની હિંસાદિની) પ્રવૃત્તિ કરતા હોય એમ લાગે છે. પરન્તુ વાસ્તવિક રીતે શ્રી તીર્થંકરપરમાત્માની પરમતારક આજ્ઞા મુજબની આહારાદિની એ પ્રવૃત્તિથી પૂ. સાધુમહાત્માદિને એ પ્રવૃત્તિ પાપબંધનું કારણ બનતી નથી. ઉપભોગ અને ઉપયોગમાં જે ફરક છે-તે યાદ રાખવો જોઈએ. ઉપભોગ સુખ માટે અને દુઃખ ટાળવા માટે હોય છે અને શરીરના નિર્વાહાદિ માટે ઉપયોગ હોય છે. આથી જ પ્રવૃત્તિ હોવા છતાં પરિણામને આશ્રયીને તેઓશ્રી ત્યાગી છે.

અને પ્રતિજ્ઞાથી રહિત હોવાથી અવિરતિવાળા ગૃહસ્થો પ્રવૃત્તિ ન હોય તોય પરિણામને આશ્રયીને ભોગી હોય છે. ઈચ્છાનો ત્યાગ વિરતિ છે અને ઈચ્છાનો યોગ અવિરતિ છે.

મિથ્યાત્વ, અવિરતિની જેમ કષાયો પણ કર્મબંધનું કારણ છે. ક્રોધ માન માયા અને લોભ : આ ચાર કષાયોનું સ્વરૂપ ખૂબ જ પ્રસિદ્ધ છે. જેનાથી સંસારની પ્રાપ્તિ થાય છે; તેને કષાય કહેવાય છે. ક્રોધના કારણે શિષ્ય ઉપર ગુસ્સે થનારા તપસ્વી મહાત્મા ચંડકૌશિક સર્પ થયા. વિદ્યાનો મદ (માન) કરવાથી શ્રી સ્થૂલભદ્રસ્વામી પૂર્ણ શ્રુત ન પામ્યા. શ્રી બાહુબલીજી મહાત્માને એક વર્ષ સુધી માનને લઈને કેવલજ્ઞાન ન મળ્યું. માયાને કારણે લક્ષ્મણા સાધ્વીજી અસંખ્યાત ભવ સુધી આ સંસારમાં ભમ્યા. અને લોભના કારણે મમ્માણુશેઠ વગેરે નરકાદિ ગતિમાં ગયા. આથી સમજી શકાશે કે કષાયોના કારણે કેવાં અશુભ કર્મોનો બંધ થાય છે. કષાયોથી ક્ષણવાર લાગે કે થોડો ફાયદો થાય છે. પરન્તુ વાસ્તવિક રીતે તો કષાયથી સ્વ-પરનું અહિત જ થતું હોય છે.

અપ્રીતિને કરનાર ક્રોધ છે. ગુણનો ઘાત કરનાર માન છે. અવિશ્વાસને પેદા કરનારી માયા છે. અને સર્વ અનર્થનું મૂળ લોભ છે - એમ સમજીને કોઈ પણ સંયોગોમાં કષાયને સેવ્યા વિના તેનાથી દૂર રહેવાનું ઘણું જ આવશ્યક છે.

આવી જ રીતે કર્મબંધના કારણભૂત પ્રમાદનો પાણ ત્યાગ કરવો જોઈએ. વિષય, કષાય, મદિરા, નિદ્રા અને વિકથા સ્વરૂપ પાંચ પ્રમાદ છે. વિષય-કષાય પ્રસિદ્ધ છે. માદક દ્રવ્યોનું પરિસેવન પ્રમાદ છે, જેથી સ્વાધ્યાયાદિનો નાશ થાય છે. નિદ્રા અને વિકથા પાણ સ્વાધ્યાયાદિના વિઘાતક હોવાથી પ્રમાદ છે. ચૌદ પૂર્વધરોને પાણ નિગોદમાં જવું પડતું હોય તો તે પ્રમાદના કારણે. ઉત્તમમાં ઉત્તમ એવા જ્ઞાનાવરણીયકર્મના ક્ષયોપશમને અને વીર્યાન્તરાયકર્મના ક્ષયોપશમને હારીને અત્યન્ત અલ્પ એવા ક્ષયોપશમને પામવાનો પ્રસંગ આ પ્રમાદના કારણે આવે છે. સ્વાધ્યાયમાં રસ ન જાગે તો પ્રમાદને દૂર કરવાનું કોઈ રીતે શક્ય નથી. સાધુપાણામાં એ દોષ નડ્યા વગર રહેતો નથી. પ્રમાદના કારણે આજ સુધી આપણે કંઈ-કેટલું ય ગુમાવ્યું છે. પાણ પ્રમાદના કારણે એનો વિચાર કરવા માટે પાણ સમય મળતો નથી.

મન, વચન અને કાયા : આ ત્રણ પ્રકારના યોગ છે. યોગના કારણે પાણ કર્મ બંધાય છે. યોગનો નિરોધ કર્યા પછી સર્વથા અબંધ અવસ્થાની પ્રાપ્તિ થાય છે. જ્યાં સુધી યોગનું અસ્તિત્વ છે, ત્યાં સુધી કર્મબંધ છે જ. તેથી શક્ય પ્રયત્ને મન, વચન અને કાયાને અશુભ માર્ગે જતાં રોકીને શુભ માર્ગે પ્રવર્તવવાં જોઈએ; જેથી અશુભ કર્મોનો બંધ ટળે છે. સર્વથા કર્મબંધ ન ટળે તો આ સંસારનો અન્ત કંઈ રીતે આવે ? કર્મના યોગે આ સંસાર છે. જે જેના યોગે હોય તેનો અન્ત તેના વિયોગે જ હોય એ સમજી શકાય છે. કર્મ અનાદિના

હોવાથી સંસાર પાણ અનાદિનો છે. કર્મનો સર્વથા વિયોગ થઈ શકે છે. તેથી સંસારનો પાણ અન્ત આવે છે. જે અનન્તજ્ઞાનીઓના આજ્ઞાના પાલનથી જ શક્ય છે. અન્યથા સંસારનો અન્ત શક્ય નથી- એ સદાને માટે સ્મરણીય છે.....

અનાદિકાળથી આત્માને ચારગતિમય આ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં આજ સુધી આપણા કુસંસ્કારો ખૂબ જ ગાઢ બનેલા છે. વિશિષ્ટ કોટિનું તથાભવ્યત્વ હોય તો શ્રી મરુદેવા માતાની જેમ માત્ર બે-ત્રણ ભવમાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. પરન્તુ બધા જીવો માટે એવું ના બને. મોક્ષે જવાની યોગ્યતા સ્વરૂપ ભવ્યત્વ બધા જીવોનું સમાન હોવા છતાં તે તે જીવોનું તથાભવ્યત્વ જુદું જુદું હોવાથી તે તે કાળે તે તે જીવોને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી હોય છે. એક જ કાળે ઘાસમાં નાખેલી પાણ બધી જ કેરીઓ એકસાથે નથી જ પાકી જતી. એની જેમ એક જ સમયે વ્યવહારરાશિમાં આવેલા જીવો એક સમયે જ મોક્ષમાં જાય એવું નથી પાણ બનતું. એમાં તે તે જીવોના તથાભવ્યત્વનો ભેદ મુખ્ય કારણ છે, જે જ્ઞાનીઓ જ જાણી શકે છે. આપણને એનો ચોક્કસ ખ્યાલ ન હોવાથી આપણા તથાભવ્યત્વના પરિપાક માટે શ્રી અરિહન્તપરમાત્માઓની પરમતારક આજ્ઞાની આરાધનાનો પુરુષાર્થ અવિરતપાણે ચાલુ રાખવો પડે છે.

એ પુરુષાર્થના અચિન્ત્ય સામર્થ્યથી મિથ્યાત્વમોહનીયાદિ કર્મોની લઘુતા થાય છે, જેથી આત્માની મોક્ષગમનની યોગ્યતાનો વિકાસ થવાની શરૂઆત થાય છે. એવી યોગ્યતાને શાસ્ત્રીય પરિભાષામાં

ગુણસ્થાનક(ગુણઠાણું) કહેવાય છે. અનન્તગુણોથી સર્વથા સદાને માટે આત્મા પરિપૂર્ણ છે અને એમાં દોષનો અંશ પણ નથી. આ વાસ્તવિકતા હોવા છતાં કર્મના યોગે આત્માના ગુણો અવરાયેલા (ઢંકાયેલા) છે અને દોષો દેખાયા કરે છે. આપણા જ ગુણો આપણે પ્રગટ કરવાના છે. નવું કશું જ મેળવવાનું નથી. માત્ર કર્મનાં આવરણો દૂર કરી આપણા સ્વરૂપને પ્રગટ કરી આપણા શુદ્ધ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવાનું છે. આ પ્રક્રિયાને ગુણસ્થાનકના વિકાસક્રમ તરીકે વર્ણવાય છે. આથી સમજી શકાશે કે આવરણભૂત કર્મના વિગમથી આત્માની યોગ્યતા અસંખ્ય પ્રકારની હોય છે. પણ એ બધી યોગ્યતાને ચૌદ ગુણસ્થાનકમાં સમાવીને શાસ્ત્રકાર પરમર્ષિઓએ એનું વર્ણન કર્યું છે, જે ચૌદ ગુણઠાણાં તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

અનાદિકાળથી આત્મા અવ્યવહારરાશિમાં હતો. તથાભવ્યત્વાદિના સહકારથી આત્મા વ્યવહારરાશિમાં આવે છે. અનેક પ્રકારનાં દુઃખોને સહન કરતાં કરતાં જ્યારે પણ આત્મા ઉપર લાગેલાં કર્મોની સ્થિતિ આયુષ્યકર્મને છોડીને બાકીનાં સાત કર્મોની સ્થિતિ; અન્તઃકોટાકોટિ સાગરોપમ પ્રમાણ જેટલી (એક કોટાકોટિ સાગરોપમથી કંઈક ન્યૂન) હોય છે; ત્યારે જીવ ગ્રન્થિદેશે આવેલો હોય છે. રાગ-દ્વેષની તીવ્ર પરિણતિને ગ્રન્થિ કહેવાય છે. ગ્રન્થિદેશે આવ્યા વિના ગ્રન્થિને ઓળખવાનું કાર્ય થતું નથી. અચરમાવર્તકાળમાં પણ જીવો ગ્રન્થિદેશે અનન્તીવાર આવે છે. પરન્તુ મોટા ભાગે તે વખતે

ગ્રન્થિને ઓળખ્યા વિના જ જીવો પોતાની કર્મસ્થિતિને વધારી ફરી પાછા ગ્રન્થિદેશથી બહાર નીકળી જતા હોય છે. માત્ર ચરમાવર્તકાળમાં જ ગ્રન્થિને ઓળખવાનું શક્ય બને છે. ગ્રન્થિને ઓળખ્યા પછી તેને તોડવાનો પ્રયત્ન શરૂ થાય છે અને જ્યારે ગ્રન્થિ ભેદાય છે; ત્યારે આત્માને સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે. અર્થાત્ મિથ્યાત્વમોહનીયકર્મનો ઉદય ટળે છે. શત્રુ સુધી પહોંચવું, શત્રુને ઓળખવો, એને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો અને એને દૂર કરવો : આવી અવસ્થા જેવી જ-ગ્રંથિ સુધી પહોંચવું; તેને ઓળખવી; તેને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો અને તેને ભેદી નાંખવી- આ અવસ્થા છે, જે અનુક્રમે યથાપ્રવૃત્તિકરાણ, શુદ્ધ યથાપ્રવૃત્તિકરાણ, અપૂર્વકરાણ અને અનિવૃત્તિકરાણની અવસ્થાઓ છે.

મિથ્યાત્વમોહનીયકર્મના મૂળભૂત અશુદ્ધ પુદ્ગલો જ્યારે ઉદયમાં હોય છે ત્યારે આત્માને મિથ્યાત્વ હોય છે. એ પુદ્ગલોનો સર્વથા જ્યારે ઉદય હોતો નથી, ત્યારે મિથ્યાત્વમોહનીયકર્મની ઉપશમાવસ્થામાં આત્માને ઔપશમિકભાવનું (કર્મના ઉપશમથી પ્રાપ્ત થનાર) સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. મિથ્યાત્વમોહનીયકર્મનો સર્વથા ક્ષય થવાથી આત્માને ક્ષાયિકભાવનું સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. અને મિથ્યાત્વમોહનીયકર્મનાં શુદ્ધ દળિયાં (પુદ્ગલો) ઉદયમાં હોય તો ક્ષાયોપશમિકભાવનું સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થતું હોય છે. આ વસ્તુને સમજી લેવા માટે કર્મના ઔદયિકાદિ ભાવોનું સ્વરૂપ સમજી લેવું જોઈએ.

કહેવાનો આશય એ છે કે આ પૂર્વે જાણાવ્યા મુજબ આત્માના જ્ઞાનાદિગુણો સ્વભાવસિદ્ધ છે. કર્મનાં આવરાણોના કારણે તે આવરાયેલા છે. પોતાનું-આત્માનું સ્વરૂપ શુદ્ધ સ્વયં પ્રકાશ્ય હોવા છતાં તેના અનુભવ માટે વર્તમાનમાં આપણને કર્મની સહાય જ અપેક્ષિત છે. અનન્તગુણોના સ્વામીને પણ જડ એવાં પુદ્ગલો ગુણોનો અનુભવ કરવા દેતાં નથી-એવી વિષમ પરિસ્થિતિ કર્મજન્ય છે. એને દૂર કર્યા વિના બીજા કોઈ જ ઉપાય નથી. આપણું જ આપણને અનુભવવા ના દે-એ કેમ ચાલે ? આપણી આંખ ગમે તેટલી નિર્મળ હોય પરન્તુ તેમાં મોતિયો વગેરે રોગ ઉત્પન્ન થાય તો આપણને તેનાથી જોવા માટે ચશ્માની જ સહાય લેવી પડે છે. આંખ જેની નિર્મળ હોય તેને જ ચશ્માની પણ સહાય કામ લાગે. તેમાં પણ ઓછા-વધતા નંબર કામ કરે. આપણી જ આંખ કે જેનો જોવાનો સ્વભાવ હોવા છતાં રોગાદિના કારણે ચશ્મા વગેરેની સહાયથી પોતાનું કામ કરે છે-એ આપણે સમજી શકીએ છીએ. આવી જ રીતે આપણા આત્માના ગુણો પણ કર્મના આવરાણમાંથી જ વર્તમાનમાં આપણે અનુભવીએ છીએ. કાગળ વગેરે ગાઢ આવરાણમાંથી જેમ ખૂબ જ અલ્પ દેખાય છે અને લગભગ દેખાતું નથી તેમ ગાઢ કર્માવરાણના કારણે આત્માના ગુણોનો આવિભવિ નહીંજોવો હોય છે. તે ઔદયિકભાવ છે. નિર્મલ કાચ વગેરેમાંથી જેમ ચોક્રખું-સ્પષ્ટ દેખાય છે તેમ વિશુદ્ધકર્મના અથવા અલ્પરસવાળા કર્મનાં આવરાણોના કારણે આત્માના જ્ઞાનાદિગુણોનો સ્પષ્ટ આવિભવિ (પ્રગટ થવું) થાય છે તે ક્ષયોપશમભાવ છે. આંખમાં પડેલા રક્ત કાગ વગેરે સહેજ ખસી જવાના કારણે જેમ આંખથી

થોડા સમય માટે નિર્મળ સ્પષ્ટ દેખાય છે. તેમ માત્ર અન્તર્મુહૂર્ત કાળ માટે કર્મના આવરાગના અભાવે જે આત્મગુણોનો આવિર્ભાવ થાય છે; તે ઔપશમિકભાવ છે. અને ચક્ષુ મા વગેરેની સહાય વગર આંખથી જેમ સ્પષ્ટ રીતે પૂર્ણ દેખાય છે; તેમ કર્મનાં આવરાગોના વિગમથી આત્માના સ્વાભાવિક ગુણોનો જે આવિર્ભાવ થાય છે; તે ક્ષાયિકભાવ છે.

અનાદિકાળથી જીવને પ્રથમ ગુણસ્થાનકે મિથ્યાત્વનો પરિણામ છે. તેને સામાન્ય રીતે ગુણહીનગુણસ્થાનક કહેવાય છે. પરન્તુ પૂ. ગુરુભગવન્તના સંપર્ક આદિથી ત્યારે ઉપર જાણાવ્યા મુજબ કર્મની લઘુતા થવાથી મિથ્યાત્વનો પરિણામ મંદ પડે છે; ત્યારે આત્માને પહેલી ચાર દૃષ્ટિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યારે આ પ્રથમ મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે અનેક ગુણોની પ્રાપ્તિ થવાથી ગુણસંપન્ન પ્રથમ ગુણઠાણાની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ ગુણસંપન્ન ગુણસ્થાનકે તત્ત્વ પ્રત્યે અદ્વેષ, જિજ્ઞાસા, શુશ્રૂષા અને શ્રવાણ સ્વરૂપ ગુણો અનુક્રમે પ્રાપ્ત થાય છે. ખેદ, ઉદ્વેગ, ક્ષેપ અને ઉત્થાન સ્વરૂપ દોષો નાશ પામે છે. અને ધર્મનું ગુરુનું તથા દેવનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ જ્ઞાત થાય છે. તદુપરાન્ત યોગનાં અનેક બીજ પ્રાપ્ત થાય છે. ભવ પ્રત્યે ઉદ્વેગ, વિનય, વિવેક, શિષ્ટ પુરુષો પ્રત્યે બહુમાન, આગમ પ્રત્યે અવિચલ શ્રદ્ધા અને સદ્ગુરુ ભગવન્તોનો પાવન પરિચય.. ઈત્યાદિ અનેક અવાન્તર ગુણોની પણ અહીં પ્રથમ ગુણસ્થાનકે પ્રાપ્તિ થાય છે, જેથી કુતર્કની નિવૃત્તિ થાય છે અને અન્તે પાંચમી દૃષ્ટિની પ્રાપ્તિ થયે છે જીવને ચોથા ગુણસ્થાનકે સમ્યક્ત્વનો પરિણામ પ્રાપ્ત થાય છે.

‘સમ્યક્ત્વ’ પ્રાપ્ત થવાથી આત્માને અપૂર્વ એવા આનંદનો અનુભવ થાય છે. આ પૂર્વે આજ સુધી, મળ્યાનો આનંદ થતો હતો. હવે ‘નથી જોઈતું’-એના આનંદનો અનુભવ થાય છે. મેળવવાનો આનંદ અને છોડવાનો આનંદ : એ બન્નેમાં જે ફરક છે તે આપણે સમજી શકીએ છીએ. એકમાં ઔદયિકભાવ છે, બીજામાં ક્ષયોપશમભાવ છે. એકમાં પૌદ્ગલિકભાવ છે, બીજામાં આત્મભાવ છે. એકમાં સંયોગ છે, બીજામાં સ્વભાવ છે. માત્ર અન્તર્મુહૂર્ત માટે પણ સમ્યક્ત્વનો પરિણામ સ્પર્શી જાય તો આત્માને ચોક્કસ જ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તકાળથી વધારે કાળ આ સંસારમાં ભટકવાનું બનતું નથી. વધારેમાં વધારે છાસઠ સાગરોપમ સુધી આ સમ્યક્ત્વનો પરિણામ ટકે છે. ત્યાર પછી એ કાલ દરમ્યાન જે મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ ન હોય તો તે પરિણામ પડી જાય છે. પડેલો એ પરિણામ; જઘન્યથી અન્તર્મુહૂર્ત પછી અને ઉત્કૃષ્ટથી અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તના અન્તિમભાગમાં પાછો આવે છે. ભૂતકાળના નિકાચિત તે તે કર્મના યોગે પાપની પ્રવૃત્તિ કરવા છતાં સમ્યક્ત્વના પરિણામને લઈને પાપબન્ધ અલ્પ થાય છે; અને નિર્જરા ઘણી થાય છે. પાપ કરવાનું મન ન હોય અને કર્મના યોગે તે કરવું પડે ત્યારે માનસિક સ્થિતિ કેટલી દૃઢ થાય હોય તે આપણે સમજી શકીએ છીએ. પ્રવૃત્તિ અને પરિણામ : બન્ને વિરુદ્ધ દિશાના હોય ત્યારે પ્રબલ સંઘર્ષ થતો હોય છે, જેનો અનુભવ સમક્રિતીને જ થઈ શકે ને ? સર્વવિરતિધર્મની તીવ્ર લાલસા હોય અને અવિરતિ પકડી રાખે ત્યારે જે દુઃખ થાય છે તે દુઃખ આત્માના સમ્યગ્દર્શનને જાગાવે છે. દૃઢ આસ્તિક્ય, અવિચલ

શ્રદ્ધા, તીવ્ર નિર્વેદ, મોક્ષની ઉત્કટ અભિલાષા અને આત્માની પ્રથમ અવસ્થા વગેરે સમ્યગ્દર્શનનાં અનુમાપક લક્ષણો છે. ઉત્કટ કોટિની ધીરતા, અનુપમ વિવેક, નિર્મલજ્ઞાન અને પુણ્યથી મળેલાં સુખોને પાણુ ભયંકર માનનારું વિશુદ્ધ મન વગેરે સમકિતીઓનો આન્તરિક વૈભવ છે.

આ રીતે મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકેથી જીવ ચોથા અવિરત સમકિતીના ગુણસ્થાનકે ગયા પછી જ્યારે પડે છે ત્યારે જીવને 'સાસ્વાદન' ગુણસ્થાનકની (બીજા ગુણઠાણાની) પ્રાપ્તિ થાય છે. તે વખતે સામાન્યપણે 'સમ્યક્ત્વ'નો અલ્પ સ્વાદ આવે છે; તેથી બીજા ગુણસ્થાનકને સાસ્વાદન ગુણસ્થાનક કહેવાય છે. ખૂબ જ અલ્પ સમયનું એ ગુણસ્થાનક છે. ચોથા ગુણસ્થાનકે મિથ્યાત્વમોહનીયકર્મનાં શુદ્ધ પુદ્ગલો ઉદયમાં હોય છે. એ વખતે પરિણામની મંદતા થતા જ્યારે શુદ્ધાશુદ્ધ-મિશ્ર એવાં તે પુદ્ગલો ઉદયમાં આવે તો આત્મા ચોથા ગુણસ્થાનકથી ત્રીજા મિશ્ર ગુણસ્થાનકને પામે છે જેથી તે વખતે તેને શ્રદ્ધા કે અશ્રદ્ધા જેવો પરિણામ હોતો નથી. ન તો શ્રી વીતરાગપરમાત્માએ પ્રરૂપેલા ધર્મ પ્રત્યે તે વખતે જીવને રુચિ થાય છે કે ન તો અરુચિ થાય છે. બીજા ગુણસ્થાનકનો કાળ છ આવલિકા સુધીનો છે. અને ત્રીજા ગુણસ્થાનકનો કાળ એક અન્તર્મુહૂર્તનો છે. ત્યાર પછી બીજા ગુણસ્થાનકેથી જીવ અવશ્ય પ્રથમ ગુણસ્થાનકે જાય છે. અને ત્રીજા ગુણસ્થાનકેથી જીવ પહેલા અથવા ચોથા ગુણસ્થાનકે જાય છે.

આ રીતે જીવને ચોથા ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ થયા પછી કર્મસ્થિતિનો હ્રાસ થવાથી તેને દેશવિરતિગુણસ્થાનકની (પાંચમા ગુણઠાણાની) પ્રાપ્તિ થાય છે. સમ્યગ્દર્શનને પામેલા જીવને ધર્મનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ સ્પષ્ટપણે સમજાય છે. સર્વ સાવધ યોગથી (અઢાર પાપસ્થાનકથી) વિરામ પામવા સ્વરૂપ સાધુધર્મને છોડીને બીજા કોઈ પણ ધર્મ વાસ્તવિક નથી. અવિરતિ સાથેનો ધર્મ અધર્મ સાથે છે. સર્વથા ધર્મ સ્વરૂપ નથી-એનો એ આત્માઓને સતત ખ્યાલ હોવાથી તેઓ વિરતિ પ્રાપ્ત કરવાના પરિણામમાં સતત રમતા હોય છે. ઈચ્છા વિરતિની હોય અને કર્મ-ઉદયના કારણે તેની પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યારે આત્માની મનઃસ્થિતિ કેવી હોય તે તો અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્માઓ વર્ણવી શકે. આપણે તો માત્ર કલ્પના કરી શકીએ. ઈચ્છા મુજબ ન મળે તો દુઃખનો અનુભવ આપણે કરીએ છીએ. તેમ ચોથા ગુણસ્થાનકે રહેલા આત્માઓને અવિરતિનું દુઃખ સતત હોય છે. આવી સ્થિતિમાં સર્વાંશ નહિ તોય જોટલા અંશમાં પ્રાપ્ત થઈ શકે તેટલા અંશમાં તેઓ વિરતિને ગ્રહણ કરતા હોય છે. જોથી તેઓ દેશવિરતિગુણસ્થાનકને પ્રાપ્ત કરે છે. આ ગુણસ્થાનકે દેશવિરતિનો ઘાત કરનારા અપ્રત્યાખ્યાનસંબંધી ક્રોધ માન માયા અને લોભનો ઉદય હોતો નથી. કષાયની મન્દ તીવ્ર તીવ્રતર અને તીવ્રતમ માત્રા હોય તો તેને અનુક્રમે સંજ્વલન પ્રત્યાખ્યાન અપ્રત્યાખ્યાન અને અનન્તાનુબંધી ક્રોધાદિ કષાયરૂપે વર્ણવાય છે. એ દરેકના સ્વસ્થાનમાં અસંખ્યાત ભેદો છે. અનન્તાનુબંધીના ક્રોધાદિ ચાર કષાયો સમ્યગ્દર્શનનો ઘાત કરે છે. અને અપ્રત્યાખ્યાનના તે કષાયો દેશવિરતિનો ઘાત કરે છે.

દેશવિરતિની પ્રાપ્તિ પછી એની વિશુદ્ધ પરિણતિથી ચારિત્ર મોહનીયકર્મનો ક્ષયોપશમ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જીવને છઠ્ઠા પ્રમત્ત ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ ગુણસ્થાનકે સર્વવિરતિનો પરિણામ પ્રાપ્ત થાય છે. અભ્યન્તર ચારિત્રની શરૂઆત અહીં થાય છે. ઘણી વખત બાહ્યદૃષ્ટિએ ચારિત્રની આરાધના દેખાતી હોવા છતાં ત્યારે જીવો પ્રથમ અથવા ચોથા ગુણઠાણે હોય એવું બનતું હોય છે. અને કોઈવાર બાહ્ય રીતે ચારિત્રનું ગ્રહણ કર્યું ન હોય તો ય આન્તરિક પરિણામને લઈને છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ થતી હોય છે. ગુણસ્થાનકો આત્માના તે તે પરિણામ સ્વરૂપ છે; બાહ્ય પ્રવૃત્તિ સ્વરૂપ નથી-એ યાદ રાખવું. ભવસ્વરૂપ અટવીનું ઉલ્લંઘન કરવા માટેનું આ, એકમાત્ર સાધન છે. એની જોને પ્રાપ્તિ થઈ છે તેના ભાગ્યનું વર્ણન કરી શકાય એવું નથી. અહીં પહેલા બાર કષાયો ઉદયમાં હોતા નથી. પ્રત્યાખ્યાનના ચારેય કષાયોનો ઉદય ટળી જવાથી સર્વવિરતિના પરિણામનો ઘાત થતો નથી. સંજ્વલનના ચાર કષાયનો ઉદય હોવાથી આ ગુણસ્થાનકે પ્રમાદનો સંભવ હોવાથી તેને પ્રમત્ત ગુણસ્થાનક કહેવાય છે. એ મુજબ અહીં અતિચારો લાગવાનો પણ સંભવ હોય છે. સામાન્ય રીતે ઉપયોગનો અભાવ પ્રમાદ છે. સ્થૂલ દૃષ્ટિએ વિષય કષાય નિદ્રા વિકથા અને મદિરા-આ પાંચ પ્રમાદ છે. એક વખત દશપૂર્વના જ્ઞાતા યુગપ્રધાન શ્રી વજ્રસ્વામીજીએ સૂંઠનો ટુકડો વાપરતી વખતે કાન ઉપર મૂકેલો. વાપર્યા પછી તે વાપરવાનો રહી ગયો. સાંજે પ્રતિક્રમણ વખતે કાનની પ્રમાર્જનાથી તેનો ખ્યાલ આવ્યો. ત્યારે તેઓશ્રીને લાગ્યું કે પ્રમાદ થયો. આવા પ્રમાદથી પોતાના

આયુષ્યની અલ્પતા જાગૃતિને પૂજ્યશ્રીએ અનશન કરી લીધું હતું. આથી સમજી શકાશે કે પ્રમાદ કેટલો ભયંકર છે.

પ્રમાદના અભાવને અપ્રમત્તતા કહેવાય છે, જે સાતમા અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનકે હોય છે. તેનો કાળ માત્ર અન્તર્મુહૂર્તનો છે. પછી તો આત્માને આઠમા ગુણઠાણાની પ્રાપ્તિ થતી હોય છે. અથવા તો પાછા છઠ્ઠા પ્રમત્ત ગુણસ્થાનકે આત્માને આવવું પડે છે.

સાતમા અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનકે પરમ વિશુદ્ધિને પ્રાપ્ત કર્યા પછી પરમ મહાત્માઓને આઠમા ‘અપૂર્વકરાણ’ ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ થાય છે. અહીં મુખ્યપાણે મોહનીયકર્મના વિનાશ માટેની તૈયારી પૂર્ણ કરવામાં આવે છે. આ ગુણસ્થાનકે એ રીતે ક્ષપકશ્રેણીનો આરંભ થાય છે. ઘાતિકર્મનો સર્વથા ક્ષય કરવામાં પ્રયત્નશીલ એવા આત્માઓને ક્ષપક કહેવાય છે. તેઓના ઉત્તરોત્તર વિશુદ્ધ પરિણામની ધારાને ક્ષપકશ્રેણી કહેવાય છે. મોહનીયાદિ ચાર ઘાતિકર્મોના સર્વથા વિનાશની પૂર્વતૈયારી પૂર્ણ થયે છે તે મહાત્માઓને ‘અનિવૃત્તિકરાણ’ નામના નવમા ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ થાય છે. અહીં મોહનીય કર્મમાં માત્ર સૂક્ષ્મલોભનો ક્ષય થતો નથી. તેના સિવાયના મોહનીયકર્મના સર્વ પ્રકારો સર્વથા નાશ પામે છે. ‘સૂક્ષ્મસંપરાય’ નામના દશમા ગુણસ્થાનકે મહાત્માઓ સૂક્ષ્મ લોભનો સર્વથા ક્ષય કરી ‘ક્ષીણમોહ’ નામના બારમા ગુણસ્થાનકને પ્રાપ્ત કરે છે. જ્યાં શેષ ઘાતિકર્મોનો ક્ષય કરી ‘સયોગી કેવલી’ નામના તેરમા ગુણસ્થાનકને પ્રાપ્ત કરે છે. ત્યાં મહાત્માઓને શ્રી કેવલજ્ઞાન અને શ્રી કેવલદર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે, જે; આત્માનો સ્વભાવસિદ્ધ સહજ ગુણ છે. જ્ઞાનાવરાણીય,

દર્શનાવરાગીય, મોહનીય અને અન્તરાય-આ ચાર ધાતિકર્મના સર્વથા ક્ષયથી પ્રગટ થયેલો એ આત્મગુણ છે. અનન્ત ચતુષ્ટય (અનન્ત જ્ઞાન, અનન્ત દર્શન, અનન્ત ચારિત્ર અને અનન્ત વીર્ય) સ્વરૂપ આત્મગુણોની પ્રાપ્તિ થવા છતાં ભવોપગ્રાહિ-વેદનીય આયુષ્ય નામ અને ગોત્ર : આ ચાર કર્મનો સર્વથા ક્ષય કર્યો ન હોવાથી તેના ઉદયમાં તેરમા ગુણસ્થાનકે આત્માને થોડા ન્યૂન એવા એક કરોડ પૂર્વ વર્ષ સુધી પાણ રહેવાનું બને છે. અન્યથા ભવોપગ્રાહી (અધાતી) કર્મો પાણ ક્ષીણ થવા આવ્યાં હોય ત્યારે મન વચન કાયાના યોગોને નિરોધી આત્માને ‘અયોગી કેવલી’ નામના ચૌદમા ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ થાય છે, જેના અન્તે ભગવાન શ્રી કેવલી પરમાત્માઓને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે, જ્યાં અનન્તાનન્ત કાળ સુધી તેઓશ્રી સદાને માટે સ્વભાવસ્થ બની રહે છે.

ઉપર જાણાવ્યા મુજબ સર્વથા મોહનીયાદિ ધાતિ કર્મોના નાશની પૂર્વતૈયારીમાં જેમ આઠમા ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમ કોઈ મહાત્માઓના તેવા વિશુદ્ધ પરિણામ ન હોય તો મોહનીય કર્મનો ઉપશમ (દબાવવા; ઉદયમાં ન આવે એ માટેનો પ્રયત્ન) કરવાના પ્રસંગે તેઓશ્રીને પાણ આઠમા ‘અપૂર્વકરાણ’ ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ થાય છે. ત્યાં મોહનીયકર્મનો સર્વથા ઉપશમ કરવાની પૂર્વ તૈયારી કરીને નવમા ગુણસ્થાનકે સૂક્ષ્મ લોભને છોડીને બીજી બધી જ મોહનીયકર્મની પ્રકૃતિઓનો ઉપશમ કરે છે. દશમા ગુણસ્થાનકને પ્રાપ્ત કરી સૂક્ષ્મ લોભનો તેઓશ્રી ઉપશમ કરે છે. અને ત્યારબાદ ‘ઉપશાન્ત મોહ’ નામના અગિયારમા ગુણસ્થાનકને તેઓશ્રી પ્રાપ્ત

કરે છે. પરન્તુ ત્યાં માત્ર અન્તર્મુહૂર્તકાળ માટે સર્વથા મોહનીયના અભાવની દશા(વીતરાગતા)ને અનુભવી પતન પામે છે. એવી દશામાં પતનશીલ પરિણામના કારણે પડતા પડતા એક મિથ્યાત્વ સુધી પાણ તે મહાત્માઓ જતા હોય છે. આ રીતે અગિયારમું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત કર્યા પછી આત્માનું પતન જ થાય છે. અર્થાદ્ અગિયારમા ગુણસ્થાનકથી બારમા ગુણસ્થાનકે કોઈ પાણ રીતે જવાતું નથી. આખાય ભવચક્રમાં જીવને સામાન્યથી ચાર વાર અને કર્મગ્રન્થાભિપ્રાયે પાંચ વાર ઉપશમસમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થતી હોય છે. અને અગિયારમા ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ ચાર વારથી વધારે વાર થતી નથી...આ રીતે ગુણસ્થાનકોનું સ્વરૂપ સંક્ષેપથી વાર્ણવ્યું છે. વિસ્તારથી એ સમજવા માટે જિજ્ઞાસુઓએ કર્મગ્રન્થના અધ્યયનાદિથી એ જાણી લેવું.

ગુણસ્થાનકોનું સ્વરૂપ વિચારીને તેને પ્રાપ્ત કરવા ખૂબ જ પ્રયત્નશીલ બનવું જોઈએ. ધર્મનું વાસ્તવિક ફળ જ એ છે. અને ધર્મ પાણ એ ફળને પ્રાપ્ત કરાવીને જ વાસ્તવિક બને છે. અન્યથા ઉત્તરોત્તર ગુણસ્થાનકની પરિણતિ વિશુદ્ધ ન બને તો ત્યારનો તે ધર્મ વાસ્તવિક નથી. બાહ્ય પ્રવૃત્તિ સ્વરૂપ ધર્મ, પરિણામ સ્વરૂપ ધર્મનું કારણ બને તો જ તેને ઉપચારથી ધર્મ કહેવાય છે. ચિત્તમાં ઉત્પન્ન થયેલો ધર્મનો પરિણામ; વાસ્તવિક ધર્મ છે. અને તેને લઈને થનારી પ્રવૃત્તિ; ઉપચારથી ધર્મ કહેવાય છે. શ્રી વીતરાગપરમાત્માએ ઉપદેશેલ ધર્મને તેઓશ્રીની પરમતારક આજ્ઞા મુજબ આરાધવાના વિશુદ્ધ ચિત્તના પરિણામને સાચો ધર્મ કહેવાય છે.

ધર્મ કરવાનું જોટલું સરળ છે, તેટલું જ અઘરું ધર્મ પામવાનું છે. ધર્મ કરવાની પ્રથમ અવસ્થામાં ધર્મ પામવાનું બધા જ જીવો માટે શક્ય ન બને. પરન્તુ ધર્મ પામવાની ભાવના કેળવી લેવામાં આવે તો એ દિશામાં થોડો પાણ પ્રયત્ન થયા વિના નહીં રહે. શ્રી અરિહન્ટપરમાત્માની પરમતારક આજ્ઞાથી પરિપૂર્ણ ધર્મ સાચો ધર્મ છે. પરન્તુ આજ્ઞાથી નિરપેક્ષ ધર્મ સાચો નથી. વસ્તુતઃ એ ધર્માભાસ છે. બાહ્યદૃષ્ટિએ તે ધર્મજોવો દેખાય છે. પરન્તુ તેથી ધર્મના ફળની પ્રાપ્તિ થતી નથી. મિથ્યાત્વાદિની મંદતાદિના કારણે સામાન્યથી આત્માને સાચા ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. ઘાતિકર્મોના હાસ વિના શુદ્ધ-સાચા ધર્મની પ્રાપ્તિ શક્ય નથી. માત્ર બાહ્ય ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ પ્રત્યે ધ્યાન આપવાનું અને આન્તરિક પરિણામ સામે સહેજ પાણ ધ્યાન આપવાનું નહીં-આ સાચા ધર્મના અર્થીપાણાનું લક્ષણ નથી. પેલા મહાત્મા નિત્ય વાપરવા છતાં નિત્ય ઉપવાસી હતા. અને પેલા રાજા વિષયસેવન કરવા છતાં બ્રહ્મચારી હતા. આનું રહસ્ય સમજાવતાં મહાત્માએ રાણીજીને જણાવ્યું હતું કે ખાવાની કે વિષયસેવનની પ્રવૃત્તિ હોવા છતાં ખાવાના કે વિષયસેવનના પરિણામનો અભાવ જ વસ્તુતઃ ઉપવાસ કે બ્રહ્મચર્ય સ્વરૂપ ધર્મ છે. માત્ર ખાવાની કે વિષયસેવનની પ્રવૃત્તિ માત્રથી ધર્મનો અભાવ થતો નથી. પરન્તુ તે પ્રવૃત્તિની સાથે તેવા પરિણામ-અધ્યવસાય હોય તો ત્યારે અધર્મનો જ પ્રસંગ હોય છે. ભૂતકાળના તેવા પ્રકારના નિકાચિત કર્મના ઉદયથી પાપની પ્રવૃત્તિ હોવા છતાં મિથ્યાત્વાદિની મંદતાને લઈને પાપનો પરિણામ ન હોય એ ખૂબ જ સ્પષ્ટપણે સમજી શકાય છે. પર પુરુષમાં આસક્ત એવી

સ્ત્રી પોતાના પતિની સેવા કરતી હોવા છતાં તેનું મન પર પુરુષમાં જ લીન હોય છે. આથી સમજી શકાશે કે સાચો ધર્મ આત્મપરિણામ સ્વરૂપ છે. માત્ર બાહ્ય પ્રવૃત્તિમાં સાચા ધર્મનું સ્વરૂપ નથી. જે ધર્મ મોક્ષ અને તદ્દનુકૂળ પરિણામનું કારણ છે તે ધર્મ જ વસ્તુતઃ શુદ્ધ-પરિણામલક્ષી છે. બાકીનો ધર્મ વસ્તુતઃ અશુદ્ધ છે. મુમુક્ષુઓએ સાચા શુદ્ધધર્મને આરાધવામાં પુષ્કળ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. દુનિયાની દરેક વસ્તુમાં સાચાપણાનો આગ્રહ રાખનારા પાણ ધર્મના વિષયમાં તેવો આગ્રહ શા માટે રાખતા નથી-એ સમજાતું નથી. મૂળમાં ધર્મના ફળ સ્વરૂપ મોક્ષ વગેરેમાં આગ્રહ ન હોવાથી તેના સાધન સ્વરૂપ ધર્મના સાચા સ્વરૂપનો આગ્રહ ન હોય-એ સમજી શકાય છે.

આથી જ અવાસ્તવિક ધર્મની પ્રવૃત્તિ વધતી ચાલી છે. પરિણામનિરપેક્ષ બાહ્યપ્રવૃત્તિ અને બાહ્યવેષ વગેરેને જ ધર્મ માનીને કરવામાં આવતી આરાધના ખાસ કોઈ ફળને આપે-એ વાતમાં કોઈ તથ્ય નથી. સામાન્ય રીતે પરિણામની પ્રાપ્તિ કરવામાં કે તેને ટકાવી રાખવામાં બાહ્ય ક્રિયાઓ કે વેષ ઉપયોગી બને છે. પરન્તુ પરિણામની પ્રાપ્તિ વગેરેનો આશય ન હોય તો માત્ર બાહ્યક્રિયાદિથી વાસ્તવિક પરિણામ સ્વરૂપ ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ભાવ ન આવે-એ બની શકે પરન્તુ ભાવનો ભાવ (આશય) પાણ ન આવે તો કઈ રીતે ચાલે ?

સર્વ સાવધ (પાપ) યોગોથી સર્વથા વિરામ પામેલા પૂ. સાધુ ભગવન્તો પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિઓનું પાલન કરે છે. દશ

પ્રકારના ક્ષમાદિ સ્વરૂપ યતિધર્મનું પાલન કરે છે. બાવીશ પરિસહ અને સોળ પ્રકારના ઉપસર્ગોને દીનતા વગર સહન કરે છે. યશ-અપયશ; માન-અપમાન અને હર્ષ-વિષાદ...ઈત્યાદિના પ્રસંગે તેઓશ્રી સમતામાં લીન બને છે. ગુરુપારતન્ત્ર્ય, અપ્રમત્તતા અને સ્વાધ્યાયમાં રમાગતા..ઈત્યાદિ તેઓશ્રીનાં મુખ્ય લક્ષણો છે. કાલાદિના અનુભાવથી એ બધી જ ક્રિયાઓમાં થોડી થોડી શિથિલતા વત્તયિ તોપણ પ્રરૂપાણામાં તો શિથિલતા; તેઓશ્રી ક્યારેય આવવા દેતા નથી. વિશુદ્ધ માર્ગની પ્રરૂપાણા સ્વપરની માર્ગસ્થતાનું મુખ્ય સાધન છે. સાચા સાધુને ઓળખવા માટે ગુર્વજ્ઞાનું પારતન્ત્ર્ય અને વિશુદ્ધ પ્રરૂપાણા : આ બે ગુણો પૂરતા છે. સુખ છોડવાની અને દુઃખ વેઠવાની મુખ્ય વાતને અનુલક્ષી જેઓ પ્રરૂપાણા કરતા હોય અને સર્વવિરતિધર્મને કેન્દ્રમાં રાખી જેઓ પ્રરૂપાણા કરતા હોય; એવા પૂ. સાધુભગવન્તોની પ્રરૂપાણા વિશુદ્ધ હોય છે.

આવા શુદ્ધમાર્ગના પ્રરૂપક પૂ. ગુરુભગવન્તો પાસે માર્ગાનુસારી દેશનાના શ્રવાણથી સાચા ધર્મનું જ્ઞાન થાય છે. ત્યાર પછી તેની વિશુદ્ધ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરવા અથવા તેની સ્થિરતાને પ્રાપ્ત કરવા યોગશાસ્ત્ર, યોગવિંશિકા, યોગશતક, યોગબિન્દુ, યોગદૃષ્ટિ સમુચ્ચય, ઉપદેશરહસ્ય, અધ્યાત્મસાર...વગેરે ગ્રંથોનું અધ્યયન પૂ. ભવનિસ્તારક ગુરુભગવન્ત પાસે કરવું જોઈએ, જેથી વિશુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ ખૂબ જ સરળતાથી થાય છે.

જોકે અનાદિકાળથી આ સંસારમાં અનેકવાર ધર્મની પ્રાપ્તિ થવા છતાં આ વિશુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ નથી. તેથી ધાર્યા મુજબની સરળતાથી તેની પ્રાપ્તિ થાય છે-એવું નથી. પરન્તુ તથાભવ્યત્વના પરિપાકાદિથી નિયત કાળે જ તેની પ્રાપ્તિ થાય છે. સામાન્યથી મોક્ષે જવાની યોગ્યતા ભવ્યાત્માઓમાં હોવા છતાં તે તે કાળે તે તે આત્માઓને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી હોય છે. તેમાં તેમનું તથાભવ્યત્વ કારણભૂત છે. એકસાથે ઘાસમાં નાંખેલી કેરીઓ એકસાથે પાકતી નથી. કઈ કેરી ક્યારે પાકશે : એની આપાણને કલ્પના પાણ હોતી નથી. તેથી આપાણે પુરુષાર્થ કરતા રહીએ છીએ. ફળ તો નિયતિને અનુસાર તે તે કાળે મળતું હોય છે.

એ મુજબ જ મોક્ષે જવાની યોગ્યતા ભવ્યજીવોમાં હોવા છતાં બધા જ ભવ્યાત્માઓ એકસાથે મોક્ષે જતા નથી. પોતાના ભવ્યત્વના પરિપાકથી નિયત સમયે જ તેઓ મોક્ષે જાય છે. આપાણને આપણી નિયતિનો ખ્યાલ ન હોવાથી શ્રી તીર્થંકર પરમાત્માની પરમતારક આજ્ઞા મુજબ પુરુષાર્થ કરવાનું જરૂરી છે. અનન્તજ્ઞાનીઓએ જે જે ભાવો જોયા છે, તે તે ભાવો ચોક્કસ જ તે તે કાળે થવાના જ છે. આવા વખતે જે કોઈ અનિષ્ટ ભાવો થાય ત્યારે તેને લઈને આપાણે આર્તધ્યાન ન કરીએ એટલા માટે વિચારવું જોઈએ કે જેવું જ્ઞાનીએ જોયું હતું; તેવું થયું. દારિકાનગરીનો નાશ

થયા પછી જરાકુમારના હાથે કૃષ્ણમહારાજ બાણથી વીંધાયા ત્યારે જરાકુમારે ચિકાર શોક કર્યો હતો. તે વખતે કૃષ્ણમહારાજએ જરાકુમારને શાન્ત કરવા કહેલું કે 'ભાઈ ! આવો આટલો શોક ના કરો ! શ્રી નેમિનાથભગવાને જે પ્રમાણે કહ્યું હતું તે પ્રમાણે જ બધું બન્યું છે.' ઈષ્ટ કે અનિષ્ટ ભાવોમાં હર્ષ કે વિષાદથી દૂર રહેવા માટે નિયતિનો વિચાર બરાબર છે. પરન્તુ સંયમાદિની સાધના કરતી વખતે નિયતિમાં ભાર આપવાનું ઉચિત નથી. આર્તધ્યાન ટાળવા માટેની ઉપયોગી વિચારણા ધર્મારાધનની ઉપેક્ષા કરવા માટે ન હોય-એ સમજી શકાય એવું છે. અનિષ્ટથી બચવા માટેનું સાધન; ઈષ્ટની હાનિ કરે એવું તો ન જ હોય ને ? જે બન્યું છે તે બનવાનું જ હતું. એમાં સુખી કે દુઃખી થવાની આવશ્યકતા નથી. હર્ષ કે શોક કરવાની જરૂર નથી. અવશ્યમેવ થનારા ભાવો કોઈ પણ રીતે અન્યથા નહિ થાય. એ ઈષ્ટ કે અનિષ્ટ હોય તોપણ તેની પ્રત્યે ઉપેક્ષાવૃત્તિ કેળવી લેવી જોઈએ. એ માટે 'નિયતિ'ની વિચારણા ખૂબ જ સરસ સાધન છે. એનો ઉપયોગ કરી રાગાદિ દોષોના ઉચ્છેદ માટે આપણે પ્રયત્નશીલ બની રહીએ એ જ એકની એક શુભાભિલાષા...

વિશિષ્ટ સારભૂત મળનીય સંગ્રહ

: પ્રવચનકાર :

પરમશાસનપ્રભાવક, વ્યાખ્યાનવાચસ્પતિ પૂજ્યપાદ
આચાર્યભગવન્ત શ્રીમદ્ વિજય રામચન્દ્ર સૂરીશ્વરજી મહારાજ

- ★ મરીને ક્યાં જવું છે-એનો વિચાર કર્યા વિના જીવનની શરૂઆત કરે એ ભાગેલો પણ અભાગ છે.
- ★ ઈન્દ્રિયો અને મનનો રૂપ-રસ-ગંધ-સ્પર્શ અને શબ્દાદિ વિષયોમાંથી નિગ્રહ કર્યા વિના શુભધ્યાન શક્ય નથી.
- ★ શરીરના પૂજરીઓ કદી ધ્યાન કરી શકતા નથી. ધ્યાન કરવા માટે સૌપ્રથમ વિષય-કષાયરૂપ સંસાર ભૂંડો લાગવો જોઈએ અને શરીરનું મમત્વ ટળવું જોઈએ.
- ★ શરીર એ આત્માને વળગેલું ભૂત છે. ભૂત પાસે ધર્મનું કામ લે તે ડાહ્યો અને ભૂતના કામ કરે તે મૂર્ખ ને !
- ★ ફૂલ કદી મોઢે બોલે નહીં કે મારામાં સુગંધ છે. તેમ દાતા કદી એમ ન બોલે કે મેં દાન કર્યું.
- ★ શરીર અને ઈન્દ્રિયોના ગુલામ એ મુડદાસમાન છે, આવા મુડદાઓને મોક્ષ કદી સંઘરે નહિ.
- ★ સંસાર પરિણામે ભૂંડો, મોક્ષ સારો અને સંસારથી છૂટવા અને મોક્ષ મેળવવા ધર્મ કરવાનો. આ ત્રાણ મુખ્ય વાત સદ્ગુરુએ તમને કરવાની છે અને આ ત્રાણ વાતો કહેવા માટે બધાં શાસ્ત્રો રચાયાં છે.

- ★ અધ:પતન કરનારી ચીજો સંસારમાં ઠેરઠેર ભરી પડી છે. તેમાંથી બચવું હોય તો નજર વીતરાગ-શાસનની સામે રાખો.
- ★ સંસારમાં જોવાલાયક અરિહંતભગવાન અને તેમના માર્ગે ચાલનારા સુસાધુ છે, જે આત્મહિતમાં પુષ્ટ આલંબનભૂત છે.
- ★ ધર્મમાં અનાદર એ પહેલું પાપ અને પોતાનું બચાવી પારકાની સામગ્રીથી ધર્મ કરવો એ બીજું પાપ. આવી રીતે ધર્મ કરનારા પુણ્ય ઓછું બાંધે અને મૂર્ચ્છાનું પાપ વધારે.
- ★ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ અને કષાય : એ ત્રણ આત્માના મહાન દુશ્મનોનો બધોયે નાચ ધન અને ભોગ ઉપર જ છે.
- ★ ધન અને ભોગની જોગે જગતમાં પ્રતિષ્ઠા ઊભી કરી તેણે જગતને અધ:પતનના માર્ગે વાળ્યું છે.
- ★ અર્થ-કામની લાલસા અનેક જન્મ-મરાણાદિ રૂપ ભવદુ:ખનું કારણ છે, એ લેશમાત્ર ભૂલવાજેવું નથી.
- ★ અર્થ અને કામમાં બેઠેલા છતાં હેયાથી અર્થ-કામના વૈરી હોય તે શ્રાવક-શ્રાવિકા અને સંપૂર્ણપણે અર્થ અને કામથી વેગળા-મુક્ત હોય તે સાધુ-સાધ્વી.
- ★ કડવી દવા પાવા માટે સાકર બતાવાય, પાણ જેર પાવા માટે સાકર ન બતાવાય. સંસારના સુખની લાલચ બતાવી ધર્મ કરાવવો એ સાકર બતાવીને જેર પિવડાવવાનો ધંધો છે, એ ધંધો કરવાની ભગવાનની સખત મના છે.

- ★ પ્રતિજ્ઞા એ બંધન નથી, પણ કર્મના વળગાડમાંથી મુક્તિ છે.
- ★ પાંચ મહાવ્રત માટે, બાર વ્રત માટે અને તેના કારણરૂપ સમ્યક્ત્વ માટે જે તરફડિયાં મારે તે ભગવાનના સંઘમાં પ્રવેશ પામી શકે.
- ★ આશ્રવ-પાપમય સંસાર છોડવાના હેતુપૂર્વકની ધર્મક્રિયા ચારિત્રમોહનીયને તોડી શકે.
- ★ સર્વજ્ઞ સિવાય સંસારને કોઈ ઓળખાવી શકે નહીં. એ ન હોત તો તમે અને અમે બેઉ આંધળા હતા. બલિહારી એ તીર્થંકર દેવોની કે જેમાણે સંસારની અસારતા, રાગાંધજીવોની કૂરતા અને કર્મના દારુણ વિપાકો ઓળખાવી અનાદિના ઘોર મિથ્યા અંધકારમાં સાચો પ્રકાશ પાથર્યો.
- ★ મોહની ગ્રંથિ એ રાગ-દ્વેષનો ગાઢ પરિણામ છે. જગતના જીવોને રાગ શેનો છે - એ નક્કી કરો. કોઈ વ્યક્તિ પર કે કોઈ ચીજ ઉપર જે રાગ નથી તે ગાઢ રાગ છે સંસારના સુખ ઉપર અને ગાઢ દ્વેષ છે દુઃખ ઉપર. આ જ કર્મનું મર્મ છે.
- ★ દુઃખ આવે પાપથી અને પાપ થાય છે સુખના માટે. તો દુઃખ ખરાબ નથી પણ પાપ ખરાબ છે અને પાપનું કારણ સંસારનું સુખ છે માટે તે સુખ જ સૌથી વધારે ખરાબ છે - આ કળ સમજાઈ જાય તે આત્મવીર્યનો દુરુપયોગ કરે નહીં અને કરે તો એના જેવો બીજો મૂરખ કોણ ?
- ★ મા-બાપ કરતાં બૈરી-છોકરાની વધારે સેવા કરે તે માર્ગાનુસારી ન કહેવાય.

- ★ લક્ષ્મીની મૂચ્છા ઉતારવા અને આરંભાદિકને ઘટાડવા શ્રાવક વારંવાર તીર્થયાત્રા કરે.
- ★ સંસારમાં આવી પડતું દુઃખ મળેથી ભોગવવાળેવું છે અને મળતાં સુખોથી દૂર રહેવા ળેવું છે - એવું ળેના મનમાં ન આવે ત્યાં મિથ્યાત્વ જાગતું છે ને !
- ★ બીજા ઉપર અપકાર કરીને ન જીવવું - એવા નિર્ણયવાળા આત્માઓ પાણ સારા અને મહાન છે.
- ★ મરવાનું સૌએ છે, પાણ ળે સાચી રીતે હસતો હસતો મરે તે મર્યો તો યે જીવતો છે અને ળે રોતે રોતે જીવે એ જીવતો પાણ મર્યાળેવો છે.
- ★ ળે ભાણેલાને નિજનું ભાન ન હોય; મરાણ યાદ ન હોય, પરલોકનો ખ્યાલ ન હોય, પુણ્ય-પાપનો વિવેક ન હોય, સંવર - નિર્જરાના કોડ ન હોય અને મોક્ષની ઝંખના ન હોય એવાઓ દુન્યવી દૃષ્ટિએ ઘણું ભાણેલા છતાં તત્ત્વદૃષ્ટિએ અજ્ઞાની છે.
- ★ આવા સારા કાળમાં દુઃખ આવે તો આનંદ પામતા શીખો, તાકાત હોય તો આવેલા સુખને છોડી દો, ન છૂટે તો પાગલની માફક તો નહીં જ ભોગવવાનો નિર્ણય કરો અને સુખ માટે ચાલે ત્યાં સુધી કોઈ પાણ ખરાબ કામ નહીં કરવું-એવો નિશ્ચય કરો, તો દુર્ગતિ બંધ.

- ★ દુનિયામાં લુચ્ચા, હરામખોર, નાગા, વિશ્વાસઘાતી, પ્રપંચી જે કોઈ નજરે ચઢે તો તેના કારણમાં ધન કે કામ-વાસના હશે તે તમે સમજી લેજો.
- ★ ધનવાનને પંપાળીને દાન કરાવીએ એ દાનથી કશો લાભ ન થાય. તમારી બુદ્ધિ સુધરે નહીં, મૂર્છા ઊતરે નહીં તો તમારું દાન લાભ કરે નહીં.
- ★ મદારી માંકડાથી જીવે અને મદારી સાપથી જીવે. તેમ તમારે ધનથી જીવવું પડે, પણ મદારી માંકડાને સાંકળથી બાંધી ચાલે અને સાપથી જીવનારો સાપ કરંડિયામાં રાખે તેમ તમે તમારા ધનને ન્યાય-નીતિના અંકુશમાં રાખ્યું છે ને ? અન્યથા જોખમ પાકું છે.
- ★ આજે તમારી બુદ્ધિ ઊંધે માર્ગે ચાલી, શરીર કેવળ ભોગમાં વપરાવા માંડ્યું, ધન તમારું બેંક કે સેઈફમાં રહે અને મોટે ભાગે બીજના ઉપયોગમાં ન આવે એની કાળજી છે, કદાચ થોડું દાન તમે કરતા હો તો તે પણ કૂતરાને રોટલો ફેંકતા હો તેવી રીતે, પણ દાનનો મહિમા વધે તેવી રીતે નહિ અને વાણીનો તમે એવી રીતે ઉપયોગ કરવા માંડ્યો છે કે તમારા નોકર-ચાકર પણ પાછળ તમારાં વખાણ ન કરે-એવી સ્થિતિમાં મુકાયેલાનો ઉદ્ધાર મુશ્કેલ ને ?
- ★ ‘સંસારના લાલ-પીળાનું પરિણામ કાળું છે’ આ વાત જે ભૂલ્યો તે ભટકી જવાનો.

- ★ માથા ઉપર ચિંતાની સગડી અને હૈયામાં અશાન્તિની આગ એવા કાળમાં પણ તમને જો સુખ લાગે તો તેવાઓને (મોહમૂઢોને) ભગવાનનો માર્ગ ઓળખાવવો મુશ્કેલ છે.
- ★ પુણ્યનો રસ છે, પાપનો રસ નથી, ધર્મ ગમે છે અને મોક્ષે જવું છે: આ ચાર વિચારવાળો ગમે ત્યાં મરે તોપણ એના માટે સદ્ગતિ નક્કી.
- ★ વિમાન આકાશમાં ઉડાડે પણ ખામીવાળું હોય તો મારી પાડે તેમ ગુરુ તારનારા ખરા પણ દર્શનાદિની ખામીવાળા હોય તો ડુબાડે પણ ખરા ! માટે સ્વ-પરતારક ગુરુની ઓળખ જરૂરી.
- ★ વીતરાગ-દેવમાં દેવબુદ્ધિ, સદ્ગુરુમાં ગુરુબુદ્ધિ અને કેવલી-ભાષિત ધર્મમાં ધર્મબુદ્ધિ સાથે અદેવમાં-દેવબુદ્ધિ, અગુરુમાં ગુરુબુદ્ધિ અને અધર્મમાં ધર્મબુદ્ધિનો ત્યાગ એ સમ્યક્ત્વ છે.
- ★ ધન અને ભોગ ઉપર ખરેખર તિરસ્કાર જાગે તો જ સંસારથી વહેલા મુક્ત થઈ શકાય.
- ★ સાસરે ગયેલી બાઈ પિયરિયા મળે કે એનું દુઃખ રોવા બેસે, તેમ પાપ કરનારને હિતૈષી મળે કે પાપ રોયા વગર ચેન ન પડે, કેમ કે સમકિતીને પાપનો ડંખ-ભય ભારે હોય છે, તથા સત્તરે પાપ મહાબોજરૂપ લાગે છે.
- ★ જિનોક્ત ધર્મ જ કરવાયોગ્ય છે અને અધર્મ કરવાયોગ્ય નથી જ - એવો નિર્ણય એ પ્રણિધાન. આવું પ્રણિધાન જેના

હૈયામાં હોય તેને ધર્મના મનોરથ જાગે અને શક્તિ મુજબ કરે એ પ્રવૃત્તિ. પ્રવૃત્તિ શરૂ થાય એટલે વિઘ્નો આવે. તેનો તે દૃઢપાણે સામનો કરે એટલે વિઘ્નજય થાય અને વિઘ્નજય થયો એટલે તેને સિદ્ધિ મળે, આવો સિદ્ધ થયેલો ધર્મ યોગ્ય જીવોને આપવાનું મન થાય, અને આપે તે વિનિયોગ. આ પાંચ આશય સાચવીને થતી ધર્મક્રિયાઓ ફળવતી છે.

- ★ હે વીતરાગ ! તારી સેવા કરતાં તારી આજ્ઞાનું પાલન એ તારી મોટામાં મોટી સેવા છે. આરાધના આજ્ઞાને અનુસરાય ત્યારે થાય. માટે ભગવાનની આજ્ઞા સમજવા માટે પૂરો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. કોઈ પણ વાતમાં વિવાદ ઊભો થાય ત્યારે ગીતાર્થ જ્ઞાની પુરુષો ને શાસ્ત્રો શું કહે છે - તે જોવું જોઈએ અને ન સમજતી વાતનો સદ્ગુરુ પાસે જઈ નિશ્ચય કરવો જોઈએ. અન્યથા ઘર-બેઠા કે મન મનાવ્યે ઠેકાણું પડે એવું નથી.
- ★ ભવનો ભય, પાપનો ભય, દોષનો ભય : એ ધર્મે ચઢવા માટેનું પગથિયું છે. ધર્મમાં આગળ વધારનાર, ધર્મમાં સ્થિર કરનાર અને અંતે મોક્ષે પહોંચાડનાર પણ એ જ છે.
- ★ સમાધિનો જોને ખપ હોય તે દુઃખ વેઠવાની ટેવ પાડે. સંસારનું સુખ મળે છતાં ન લેવાની ટેવ પાડે. ઘરમાં પચાસ ચીજ બને પણ તે પાંચથી કામ કેમ પતે તેવો અભ્યાસી-વૈરાગી બની જાય તો સમાધિ દુષ્કર નથી.

- ★ અનુકૂળતાના રાગીને અને પ્રતિકૂળતાના દ્વેષીને સમાધિ દુષ્કર છે.
- ★ ઉદારતા એ ધર્મની જનેતા છે. જેનામાં ધર્મ આવ્યો તેનામાં ઉદારતા હોય જ. પૂ. હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજે પહેલાં દાનવિંશિકા બનાવી. પૂજા કરનારા વધ્યા અને દાન કરનારા ઘટ્યા માટે સાધારણની ટીપ કરવી પડે છે. પણ શ્રીમંતો ધર્મ સમજતા થઈ જાય તો તેઓ જ્યાં વસતા હોય ત્યાં સાધારણનો ખાડો જેવા મળે નહીં, કેમ કે ધર્મી શ્રીમંતની ઉદારતા જ ખાડાને પૂરી દે તેવી હોય ને !
- ★ દીકરા-દીકરી વધે તેનો બોજો લાગતો નથી અને આજે દાન કરવું પડે-એ, લોકોને મોટામાં મોટો બોજો લાગે છે ! પણ શાસ્ત્ર કહે છે કે શ્રાવકને દાનનું વ્યસન હોવું જોઈએ અને પછી જે જે ધર્મ કરે તે દીપ્ત્યા વિના રહે નહિ.
- ★ મોક્ષમાં ગયેલા ભગવાન કહેતા ગયા છે કે હું મોક્ષમાં જાઉં છું એટલે હવે કંઈ બોલવાનો નથી. પણ આત્મહિતેચ્છુ માટે મારી કહેલી મોક્ષમાર્ગની વાત તમને કહેવા માટે હું સાધુ મૂકતો જાઉં છું. તેનું કહેવું જે ન સાંભળે તે સાચા ભક્તો નથી અને અર્થ-કામ-સંસારની વાત કરે તે મારો સાધુ નથી.
- ★ દુઃખ વેઠો, એમ અભ્યાસ પડી જતાં દુઃખ વેઠવાની શક્તિ આવશે તો તમે બહુ સારા બની જશો. પણ જે સુખ ભોગવવામાં મઝા આવી તો તમે ખરાબ બની જવાના છો, એ અનુમાન ખોટું નથી.

- ★ સુખ છોડ્યા વિના અને દુઃખ ભોગવવા તૈયાર થયા વિના મોક્ષમાર્ગના આચાર પળે નહીં.
- ★ દાન જ્યાં - ત્યાં ન થાય. પાત્ર-અપાત્ર જોવું પડે. સાકર દરિયામાં ન નંખાય. સુપાત્ર અને અભયદાન જ મોક્ષફલક છે.
- ★ ઈચ્છા મરે એટલે આત્મિકસુખનો અનુભવ થાય. આજે તમારી બધી મજૂરી અને દોડાદોડ ઈચ્છાને આભારી છે. શાસ્ત્ર કહે છે કે ઈચ્છાઓને દબાવવી-કચરવી એ જ દુઃખને કાઢવાનો ઉપાય છે, અન્યથા જાતે જ રિબાવાનું ફળ ઈચ્છાઓ દેખાડશે.
- ★ દુઃખ વેઠવાના અને સુખ છોડવાના જે જે ઘરમાં સંસ્કાર હોય એ બધાં ઘરો સુખી.
- ★ દુનિયાનું કોઈ પાણ સુખ અનેકને દુઃખ દીધા સિવાય ભોગવાય એવું નથી, એવી સમજવાળા જીવને દુનિયાના સુખની જરૂર પડે ત્યાં જ આઘાત થાય ! આ જ દયાની પરિણતિનું બીજ છે.
- ★ જેને સંસારનું સુખ જોઈતું નથી અને કર્મના યોગે દુઃખ આવે તેની ગભરામણ નહીં, એને સમાધિ ને ખુમારી રહેવાની.
- ★ સાધુનો સંસર્ગ વધે તેમ તેમ વૈરાગ્ય વધે ને ? અને ઘણાં વરસના સંસર્ગ પછી પાણ વૈરાગ્ય ન વધે તો તેની ચિંતા જાગે ને કે આયુષ્ય ઘટતું જાય છે, પાણ મારું આત્મહિત ક્યારે સાધીશ ?

- ★ સમ્યક્ત્વની નિર્મળતાની પ્રતીતિ એ છે કે જેમ જેમ સમકિત નિર્મળ થાય તેમ તેમ ચારિત્રની ઝંખના વધતી જાય. તેને ધર્મકાર્યમાં થાક ન લાગે, કંટાળો ન આવે, ઉત્સાહ વધતો જાય અને પાપની પ્રવૃત્તિમાં ભારે નીરસતા અને ખેદ જાગે.
- ★ જે કોઈ સાધુ અર્થ અને કામરૂપ સંસારને ઉત્તેજન આપે તેવું બોલે તે શાસ્ત્રવિરુદ્ધ છે - તેમ સમજવું અને આવી મહત્ત્વની વાતમાં આંખમિંચામણાં કરે તો સમજવું કે કહેનાર અને સાંભળનારને શુદ્ધધર્મનો ખપ જ નથી. આવાઓ ગમે તેટલી ધર્મક્રિયા કરે તોપણ ભવનિસ્તારક બને નહીં.
- ★ અર્થ અને કામના સંસાર-રાગે જીવ અનંતકાળ રખડ્યો એવું ભાન નથી અને ઊલટું તેનું જ ઉત્તેજન આપવું સારું લાગતું હોય અને સાંભળવું રુચતું હોય તો વક્તા-શ્રોતામાં મિથ્યાત્વ બેઠું છે, માટે તેવાઓના ચેપથી દૂર રહેવું સારું.
- ★ સાધુનો આચાર કે મુક્તિ જવા માટેનો આચાર : બેય એક જ છે. દુઃખ વેઠવું એ ધર્મ, સુખમાં મઝા કરવી - એ મોટામાં મોટો અધર્મ. આ વાત જેને બેસે તે આચાર સારી રીતે પાળે, જ્યારે દેહ-સુખના રસિકને આ વાત કઠણ લાગવાની !
- ★ સારો પુરુષાર્થ કરે એના માટે આ જન્મ સારો, બાકી ચોવીસે દંડકમાં લઈ જાય એવો આ જન્મ છે.
- ★ ભગવાન ખુદ કહી ગયા છે કે હું પાણ ખૂબ ભટક્યો છું અને ગુરુ ન મળ્યા ત્યાં સુધી અજ્ઞાન હતો. આજનો સુખી માણસ આ માને ? કે 'હું પાણ ભટકતાં ભટકતાં આવી ચઢ્યો છું અને અજ્ઞાની છું' માટે કૃપા કરી બૂઝવો.

- ★ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપી રત્નત્રયીનું ભાજન આ મનુષ્ય-જન્મ છે-એમ આ. શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ. ફરમાવે છે. આ વાત તમને તમારી માએ, બાપે કે શિક્ષકે કહી છે ? કોઈ કોલેજમાં ભણાવવામાં આવી છે ?
- ★ આવા દેવદુર્લભ મનુષ્યજન્મમાં ભોગકર્મ કે પાપકર્મ કરવાં તે સુવાર્ણઘાળમાં મદિરા ભરવા જેવું છે. આ વાત સમજાય તો જ ભગવાને આઠ વર્ષે દીક્ષા કેમ કહી છે - એ વાત તમારા મગજમાં ઊતરશે અને પછી જરૂર દીકરા-દીકરીને આ કલ્યાણકારી વાત કહ્યા વિના રહેવાના નહીં ને ? કે આત્મહિત હોય તો સંયમના માર્ગમાં છે.
- ★ જ્ઞાનીઓના મુખે દેહ-સુખની મજાના પરિણામમાં ઊભાં થતાં ગર્ભનાં દુઃખો, જન્મનાં દુઃખો, મૃત્યુનાં દુઃખો, નરક-નિગોદાદિનાં ભયંકર દુઃખોનું વાર્ણન સાંભળો અને વિચારો તો ન છૂટતું સંસાર-સુખ છોડવું સરળ બની જશે.
- ★ ભગવાનના કાળમાં પાણ બહુમતી થઈ નથી તો તમે શું કરવાના છો ? બહુમતીના નામે, એકતાને નામે અંહીં ટોળાં ભેગાં કરશો તો તમારું પાણ લૂંટાઈ જવાનું છે. તોફાનીને નાવડીમાં પરાણે ન બેસાડાય, નહીં તો એય ડૂબે અને નાવડીને પાણ ડુબાડે.
- ★ અયોગ્યને તારવાની મહેનત કરાય નહીં, ભગવાન પાણ લાયકને જ તારે. અભવી, દુર્ભવી, ભારેકર્મી ભવી, લઘુકર્મી પાણ આળસુને ન તારે, પાણ લઘુકર્મી ઉદ્યમીને જ તારે.

- ★ સાધુ એટલે દુઃખમાં રુએ નહિ અને સુખમાં હસે તો નહિ પણ સુખની સામું પણ ન જુએ.
- ★ સુખમાં હસવું અને દુઃખમાં રોવું એ ભારે કર્મબંધનું કારણ છે.
- ★ કર્મસત્તા અને ધર્મસત્તાને બહુ મેળ છે. જે ધર્મસત્તામાં દાખલ થઈ જાય તેને કર્મસત્તા અનુકૂળ થઈ જાય છે. પણ ધર્મસત્તામાં દાખલ થઈ ગયેલા લુચ્ચાઈ કરે તો કર્મસત્તા એની ભારે ખબર લઈ નાંખે છે. એને કોઈની શરમ નથી.
- ★ સિદ્ધાન્ત અને વિધિ બધામાં જરૂરી છે. કાઉસ્સગ્ગ કહ્યો હોય તેટલો જ થાય. બાઈઓ રસોઈમાં મસાલો વધારે કરી નાંખે તો રસોઈ ફેંકી દેવી પડે, જાનવર પણ ન ખાય. ચોપડામાં જ્યાં જમા-ઉધાર હોય તેટલો જ થાય. એમાં એક મીંડું પણ ઓછું-વતું ન લખાય, લખે તો કાં તો લુચ્ચામાં ખપે અને કાં તો ભીખ માગે. એમ સિદ્ધાન્તમાં ફેરફાર થાય નહીં.
- ★ મોહનીયના ક્ષયોપશમભાવનું બળ ભયંકર અનાચારાદિ પાપોથી આત્માને દૂર રાખે છે. વેદના ઉદયની હાજરીમાં પણ સતીઓ સતીપણું પાળે છે. રાવાજીવો માથા પછાડે અને સીતાજી આંખ ઊંચી ન કરે તે મહાસતી વેદોદયને ખાઈ જાય છે.
- ★ ક્ષયોપશમ જાગૃત થાય એટલે બધા અશુભ વિપાકોદયો સમજી જાય છે, કે હવે આ અમને ઝૂડી-ઝૂડીને કાઢશે.

- ★ જેનામાં મરવાનો ડર અને જીવવાનો લોભ એનામાં નબળાઈનો પાર ન હોય.
- ★ સર્વત્યાગ એ જ શાશ્વત સુખનો માર્ગ છે.
- ★ સુખ ઉપર ગાઠો દ્વેષ એ જ શુદ્ધયથાપ્રવૃત્તિકરાણ છે. એના ઉપર પ્રબળ ધા કરવો એ અપૂર્વકરાણ છે. એનાં મૂળિયાં ઉખેડી નાંખવાં એ અનિવૃત્તિકરાણ છે.
- ★ હું આત્મા છું, હું શરીર નથી, શરીર... આદિ જગતનું કાંઈ મારું નથી. શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાનાદિ મારી વસ્તુ છે. આ વિચાર આવે ત્યારે જ્ઞાન-સંજ્ઞાનું દ્વાર ખુલ્લું થાય.
- ★ નાશવંત ચીજો ઉપર મારો અધિકાર છે એવો દાવો કરવો એ બેવકૂફનું કામ છે, જ્યારે અધિકાર ઉઠાવી લેવો એ મુમુક્ષુનું કામ છે.
- ★ માગીને મેળવેલી સંસારની ચીજ સુખ આપવા અસમર્થ બને છે, પરંતુ મોટેભાગે મળેલું જ એને રિબાવે છે. તમને આજે જે મળ્યું છે તેમાં સંતોષ ખરો ? અધિક મળે તો દાન કરવાનું ખરું ? પાપોદયે મળેલું જાય તો બિલકુલ અફસોસ નહીં એમ નક્કી ખરું ? માટે એવા તુચ્છ-વિનશ્વર સુખમાં લેશમાત્ર ભ્રમિત થવા જેવું નથી.
- ★ ધર્મથી મળેલી સંસારની સારી પાણ ચીજ જેને હેયાથી ન રુચે એ જ ધર્મી બની શકે અને મનથી મૂકીને મરે એનું જ સમાધિમરાણ થાય.

- ★ સમકિત પામ્યો એનો સંસાર મુઠ્ઠીમાં આવ્યો.
- ★ જ્ઞાન અને વિદ્યા ભલા માટે આપવાની અને ભાગવાની છે, ભૂંડા માટે નહીં. લોકોએ ઊંધું ઘાલી ડિગ્રી મેળવવા ભાગવા માંડ્યું છે, પણ ભાગવાથી ભૂંડું થાય કે ભલું-એ કાંઈ વિચાર કર્યો જ નહિ એટલે આજે અધ:પતન ચારે તરફ દેખાઈ રહ્યું છે ને ?
- ★ જે શિક્ષણે ભગવાનને ભુલાવ્યા, સગાં મા-બાપને ભુલાવ્યા; જે ભણ્યા પછી જાત ગઈ, કુળ ગયું, મર્યાદા ગઈ, લજ્જા ગઈ, હવે બાકી શું રહ્યું ? એક કપડાં પહેરીને ફરે છે એટલું સારું છે. જે સાધુએ આવા શિક્ષણમાં સહાય અપાવી છે એણે ભયંકર પાપ કર્યું છે.
- ★ ઘણા માણસોને સારું કપડું મળે તે સાચવી જ રાખે અને સડી જાય ત્યારે પહેરે. તેમ તમે પણ ધર્મની સાધનામાં ઉપયોગી એવા આ શરીરને સાચવી જ રાખવાનું કામ કર્યું છે, જ્યારે ધર્મ કરવા મન થશે ત્યારે શરીર નકામું બની ગયું હશે, માટે ક્ષણ લાખેણી ન ગુમાવો.
- ★ જેની ઉઘરાણી ભૈયાજેવી હોય, તે અહીં આવી દાન કરે પણ તેનું દાન ધર્મપ્રભાવક થતું નથી. કેમ કે લોક તેની સામે આંગળી કરે છે, કે બહારમાં વ્યવહાર-વર્તન સારું નથી. માટે એ ખામી પહેલી દૂર કરવા જેવી.
- ★ અમારા ચારિત્રધર્મનું અનુમોદન તમારે રોજ કરવાનું. જ્યારે તમારા સંસારનું લેશમાત્ર અનુમોદન અમારે ક્યારેય કરવાનું નહીં.

- ★ મોભા મુજબ સંસારમાં રહેવું જોઈએ એવી મતિ છે, પણ મોભા મુજબ ધર્મ કરવો જોઈએ એવી મતિ નથી. એ જ સૂચવે છે કે પાપાનુબંધી પુણ્ય છે.
- ★ શાસ્ત્ર સાંભળવાનું સમજવા માટે, સમજીને સદ્દેહવા-શ્રદ્ધા માટે, સદ્દેહીને આચરણમાં મૂકવા માટે છે. તો જ શ્રવાણ, જિજ્ઞાસા સાર્થક છે.
- ★ દીર્ઘદૃષ્ટિથી વિચારશો તો ખબર પડશે કે આજનું વિજ્ઞાન એ માણસજાતને ગુલામ બનાવવાનો કીમિયો છે. દયા અને શીલ-સદાચારના સારા આચારને ખેદાન-મેદાન કરનાર હથિયાર છે.
- ★ મિથ્યાત્વ ન હોય તો જગતમાં સારું લાગવા જેવું શું છે ?
- ★ અવિરતિ ન હોય તો જગતમાં લેવા જેવું શું છે ?
- ★ ક્ષાય ન હોય તો આપણું ભૂંડું કરનાર કોણ છે ?
- ★ યોગો ન હોય તો આપણને ચંચળ કરનાર કોણ છે ?
- ★ શ્રદ્ધાપૂર્વકનું થોડું પાણુ જ્ઞાન એ મૂડી છે, શ્રદ્ધા વગરનું ઘણું પાણુ જ્ઞાન એ બોજો છે.
- ★ જગતના જીવો શરીરની પીડાના નાશને ઈચ્છે છે. રાગાદિની પીડાનું તેને કાંઈ જ્ઞાન જ નથી, હમાણાં શરીરના રોગ મટાડવાનો પ્રયત્ન ચાલે છે અને માનસિક રોગ વધારવાનો પ્રયત્ન ચાલે છે. ઈચ્છાઓથી માનસિક રોગો વધે તો શરીરના રોગ જવાના છે ? રાગનો રોગ નાબૂદ કર્યા વિના કાંઈ વળે એવું દેખાતું નથી.

- ★ વીતરાગનું શાસન બે વસ્તુનું નિયમન કરે છે : સાધ્ય અને સાધનનું. સાધ્ય કોઈ પાણ હોય તો તે મોક્ષ છે અને તેનું સાધન કોઈ પાણ હોય તો તે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર-તપ છે.
- ★ દુનિયાની સારી સામગ્રી એ પુણ્યનું ફળ અને પુણ્યનું ફળ પાણ તજવાયોગ્ય લગારે-એ સમ્યગ્દર્શનનું ફળ.
- ★ સાધુ-આચાર પાળવો કઠણ છે. તેના કરતાં નરક અને તિર્યચનાં આયુષ્ય પૂરા કરવાં મહાકઠણ છે. આ વાત આંખ સામે રાખે તેને સાધુ-આચાર કઠણ ન લાગે.
- ★ જે કર્મ તમને 'આ મેળવ, તે મેળવ' એમ કહી - કહીને બધી દોડધામ કરાવે છે, તે જ કર્મ તમને નરકાદિમાં નાંખી આવશે તે વખતે શું કરશો ? માટે કર્મનું કહ્યું કરવા જેવું નથી.
- ★ ગુલામ ગુલામીમાંથી છૂટવા દહાડા ગાણે છે, ગુલામીખત ક્યારે પૂરું થાય તેની રાહ જોયા કરે છે, તેમ સમકિતી સંસારથી છૂટવા માટે દહાડા ગાણતો હોય અને વિરતિની રાહ જોતો હોય.
- ★ આત્માને જ્ઞાન એવું મળવું જોઈએ કે જેના યોગે આત્મા સ્વયમેવ દિવસે દિવસે આરંભથી મુક્ત બનતો જાય.
- ★ ન જ્ઞાની હોય, ન જ્ઞાનીની નિશ્રા હોય, એ સાધુ અસાધુ અને શ્રાવક એ અશ્રાવક.
- ★ અર્થ-કામની ઉપાસનામાં આત્માનો નાશ છે.

- ★ સમ્યક્ત્વ વિનાનું જ્ઞાન-ચારિત્ર એ જ્ઞાન નથી અને ચારિત્ર નથી.
- ★ પાપભીરુ ને ભવભીરુ ન થાયો ત્યાં સુધી કોઈની તાકાત નથી કે તમારું ભલું કરે.
- ★ સંસાર એ પાપ-સ્વરૂપ છે, પરિણામે દુઃખદાયી છે-એ વાત હેયે ઊતરે એટલે મિથ્યાત્વ ઓગળવા માંડે.
- ★ શ્રી જિનેશ્વરદેવની આજ્ઞા સામેનો પ્રલાપ એ ઘણી જ ભયંકર વસ્તુ છે. જમાનાના નામે શુદ્ધમાર્ગને વેગળો મૂકનાર મિથ્યાત્વી છે.
- ★ જેટલો સંસારનો ડર એટલો ધર્મનો પ્રેમ.
- ★ અતિ ઊના એવા ધીથી ચોપડેલું ભોજન અને સાંધા વગરનું વસ્ત્ર : આ બે મળે એટલા ધનની શ્રાવકને ઈચ્છા હોય. આથી અધિક ઈચ્છા કરે તો ધર્મથી પડે, એમ ધર્મબિન્દુમાં કથન છે.
- ★ સન્માર્ગની દિશા ભૂલ્યા માટે ઉત્તમભાવનાઓ વિણસી ગઈ.
- ★ પાંચમા આરામાં છઠ્ઠા આરાનું જીવન ન બનાવો.... રાત્રિભોજન, અભક્ષ્ય ખાનપાન અનાચારાદિ છઠ્ઠા આરાના સંસ્કારો અહીં નાંખવા જેવા નથી.
- ★ પાપ વગરનાં જેટલાં પરિવર્તન થાય એટલાં શિરસાવંધ.
- ★ પાપનો વિરોધ તો ધર્મમાત્રને જોઈએ.

- ★ અનંતજ્ઞાનીની આજ્ઞા જે સ્વીકારે-પાળે તે તરે અને જે વિરાધે તે ભવોભવ રખડે.
- ★ સ્યાદ્વાદના નામે ઝિંધી વાતો કરવાથી જૈન શાસનનો નાશ થાય છે. સ્યાદ્વાદ એટલે મરજી આવે એમ કહેવું એમ નથી, પણ અનંતધર્માત્મક વસ્તુને સાપેક્ષપણે સ્વીકારવી-કહેવી એ છે.
- ★ ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો એ મૌલિક સિદ્ધાંત છે કે છતી વસ્તુનો સદ્વ્યયોગ કરવો એ ધર્મ, પણ સદ્વ્યયોગ માટે વસ્તુ પેદા કરવી એ પાપ.
- ★ એક વચનના ફેરફારમાં ઉત્સૂત્રભાષણ થાય અને અનંતો સંસાર વધે, માટે લખવા-બોલવા-વિચારવામાં પૂરા સાવધાન રહેવું. જેને-તેને માટે આ શાસનમાં લખવા-બોલવાનો અધિકાર નથી.
- ★ અપરાધી પ્રત્યે પણ અશુભ ન વિચારવું-એ સમ્યગ્દૃષ્ટિનું લક્ષણ છે.
- ★ અનાદિકાળથી આત્માને વળગેલી સંજ્ઞા-લાલસામાંથી છૂટવા આત્માએ ઘણું સાવધ બનવું પડશે.
- ★ ખ્યાતિ-પ્રસિદ્ધિ-માનપાન અને પૂજા માટે ભાગવું-વ્યાખ્યાન કરવું એ તો અજ્ઞાન છે, જ્ઞાન નથી.

- ★ ભોગના ત્યાગની ભાવના અને તાકાત એ જ માનવ-જીવનની મહત્તા.
- ★ માનવજીવન એ કંઈ ભોગનું સાધન નથી.
- ★ આપત્તિ અને સંપત્તિ - એ બંન્ને આર્તરોદ્રનું કારણ છે.
- ★ દાનનું ફળ જે લક્ષ્મીની લાલસા હોય, તો એ દાન નહિ પાગ સડો.
- ★ ધર્મીના હૃદયમાં દેવ-ગુરુ રોમેરોમ હોય.
- ★ માતા-પિતા, દુનિયાના સ્નેહી સંબંધી, એ સર્વના સંબંધ કરતાં સાધર્મિકનો સંબંધ ઊંચો અને તારક છે.
- ★ વિષયનો વિરાગ, કથાયનો ત્યાગ, ગુણાનુરાગ અને ક્રિયામાં અપ્રમત્તપણું પ્રગટે - એવો ધર્મ મોક્ષનો ઉપાય છે.
- ★ જમાનાના નામે, દેશભક્તિના નામે આચારને અને સિદ્ધાન્તને દૂર મૂકવાનું કહેનારા સાધુ નથી, ને તેમાં હા ભાગનારા શ્રાવક નથી.
- ★ જિનશાસનથી વિરુદ્ધ કાંઈ પાગ વિચારાય નહિ - એવી માન્યતાવાળો જ શાસનની સાચી સેવા કરી શકે.
- ★ ધર્મ - સિદ્ધાંતની રક્ષા કરે તેને ઝઘડાખોર ન કહેવાય.
- ★ વિચાર-વિરુદ્ધ કરે તેનું સમ્યગ્દર્શન ન રહે અને આચારવિરુદ્ધ કરે તેનું ચારિત્ર ન રહે.

- ★ ધર્મ હૃદયથી ગમી જાય, તે પછી તેનો અમલ થયા વિના ન રહે.
- ★ માત્ર જ્ઞાનની વૃદ્ધિ ઉપર વિકાસનો આધાર નથી, પણ મેળવેલા જ્ઞાનને શ્રદ્ધા સાથે જીવનમાં ઉતારવા ઉપર વિકાસનો આધાર છે.
- ★ જેની પાસે જે આપવાયોગ્ય હોય તેને તે છોડવાની ઈચ્છા ન થાય તેને કૃપાણ કહેવાય.
- ★ સમકિતી એટલે દુનિયાના સુખને અંતરથી દુઃખ માનનાર વિવેકી માનવ.
- ★ ધર્મ કેવળ આત્માની મુક્તિ માટે છે જ્યારે અધર્મ દુર્ગતિ ને સંસારભ્રમણ માટે છે.
- ★ અનંત કર્મોના સમૂહને એક ક્ષણવારમાં ક્ષીણ કરી નાંખે તેવા મનુષ્યપાણાનો લેશમાત્ર દુરુપયોગ કરવા જેવો નથી, અન્યથા મનુષ્યપાણું દુર્લભ થઈ જશે.

અનંત-ઉપકારી શ્રી અરિહંતપરમાત્માઓ, કે જે આજ સુધી ભૂતકાળમાં અનંતા થઈ ગયા, વર્તમાનમાં વીશ અરિહંતો વિચરી રહ્યા છે, ભાવિકાળમાં અનંતા અરિહંતો થશે; “નમો અરિહંતાણં” પદ્ધતી આપણે તે બધા પરમાત્માઓને નમસ્કાર કરીએ છીએ.

એ બધા મહાપુરુષોએ આ સંસારમાં મુક્તિની સાધનામાં સીધી ઉપયોગી થાય એવી ચીજની જ દુર્લભતા વર્ણવી.

દુનિયાની સુખસાધ્યબીની અનંતજ્ઞાનીઓને મન કોઈ કિંમત નહિ. અજ્ઞાની જીવો માટે એકાંતે નુકસાનકારક, મુક્તિની સાધનામાં સીધાં ઉપયોગી સાધનો : (૧) મનુષ્યજન્મ (૨) સદ્ગુરુ મુખે જિનવાણી-શ્રવાણ (૩) અવિહ્વલ શ્રદ્ધા (૪) ચારિત્રમાર્ગમાં પુરુષાર્થ.

ભગવાને પહેલો સંદેશ આપ્યો :

- ૧) સુખ છોડવાજેવું છે.
- ૨) દુઃખ વેઠવાજેવું છે.
- ૩) દુઃખ ઉપર દ્વેષ થાય એ મૂર્ખ જીવ.
- ૪) સુખ ઉપર રાગ થાય તે મહામૂર્ખ જીવ.
- ૫) સુખના રાગ ઉપર દ્વેષ અને દુઃખના દ્વેષ ઉપર દ્વેષ કેળવવો, એ ધર્મનો પાયો છે.

પાપ આત્માને દુઃખ આપે.

પુણ્ય આત્માને સુખ આપે.

ધર્મ આત્માને શુદ્ધ બનાવે.

ધર્મ શું ?

પાપથી આવતા દુઃખમાં સમાધિ,

પુણ્યથી મળતા સુખમાં વિરાગ.

જીવવાનો લોભ નહિ, મરવાનો ડર નહિ.

સારાં કામ સદા કરવાનાં, ખરાબ કામથી દૂર રહેવું.

આ જન્મ, અજન્મા યાને પરમાત્મા થવા માટે છે.

પરમાત્મા બનવા પહેલાં, ધર્માત્મા થવું જોઈએ.

ધર્માત્મા બનવા માટે, સુખનો ત્યાગ અને દુઃખનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ.

ઘર ડુબાડે : ભગવાનનું મંદિર તારે.

પેઢી ડુબાડે : ઉપાશ્રય તારે.

ધન ડુબાડે : ધર્મ તારે.

સંબંધી ડુબાડે : સાધર્મિક તારે.

સંસારની બધી સામગ્રી ડુબાડે : ધર્મની બધી સામગ્રી તારે.

જે ભાગ્યશાળીને જીવતાં સ્વેચ્છાએ ઘરબાર છોડવાનું મન થાય તે ધર્માત્મા.

કરેલાં પાપોના ફળરૂપે, દુઃખોને સ્વેચ્છાપૂર્વક ભોગવવા માટે, આ જન્મ છે.

આવી સમજાણવાળો આત્મા એ ધર્માત્મા કહેવાય.

★ જગતના જીવો, સુખની સામગ્રીમાં આનંદ માણે છે.

★ શાસનને પામેલા જીવો, ધર્મસામગ્રીમાં આનંદ માને છે.

આ ક્યારે બને ? સુખમય સંસાર ભૂંડો લાગે ત્યારે.

દુનિયાના સુખની ઈચ્છા થવી, એ પાપ. એ સુખને મેળવવાની મહેનત કરવી, એ પાપ. મળી ગયા પછી આનંદ માનવો, એ પાપ. ભોગવતાં ભોગવતાં હર્ષિત થવું, એ પાપ. સાચવવા માટે આકાશપાતાળ એક કરવાં, એ પાપ.

ચાલ્યા જાય ત્યારે પોક મૂકવી, એ પાપ.

મૂકીને મરવું પડે ત્યારે મૂંઝવણ થવી, એ પાપ.

જૈનશાસન એટલે : સમ્યક્ત્વ-સર્વવિરતિ-અપ્રમત્તભાવ-ક્ષપકચ્ચેગી-મોહનાશ-વીતરાગતા-કેવળજ્ઞાન-અયોગીપણું-મોક્ષ.

સંસાર અસાર. મોક્ષ જ સાર. મનુષ્યજન્મ દુર્લભ. મોક્ષ જ મેળવવાજોવો. મોક્ષ માટે સાધુપાણાની જરૂર. સાધુપાણા માટે “સંસાર ભૂંડો”ની સમજ અને સુખત્યાગ-દુઃખસ્વીકાર.

“સુખ મજોથી ભોગવે, દુઃખ રોઈ-રોઈને ભોગવે”, એવા જીવોની ગતિ સારી નહિ.

દુનિયાના સુખની જરૂર પડે તે બધા મેલા આત્મા.

દુઃખથી ગભરાયેલા, સુખની ઈચ્છાવાળા, જીવવાના લોભી, મરાણથી ડરનારા બધા મેલા આત્મા.

સંસાર : મેલા આત્માઓનો ઢગલો.

મોક્ષ : શુદ્ધ આત્માઓનો સમૂહ.

દાન : લક્ષ્મી-ડાકાગથી છૂટવા માટે છે.

શીલ : ભોગ-ભૂતાવળથી છૂટવા માટે છે.

તપ : ખાવું-પીવું-મોજમજના નાશ માટે છે.

ભાવ : ભવ યાને સંસારથી છૂટવા માટે છે.

આવી સમજાણપૂર્વક દાનાદિ કરનારા કેટલા ?

સુખરસિક જીવો અધમ : દુઃખથી ગભરાનારા.

પુણ્યરસિક જીવો મધ્યમ : પાપથી ગભરાનારા.

મોક્ષરસિક જીવો ઉત્તમ : સુખથી ગભરાનારા.

આજની દુનિયામાં આ ત્રણનો સુયોગ છે.

ધનની અધિક પડતી જરૂરિયાત અને તે કોઈ પણ રીતિએ મેળવવાની વૃત્તિ-એ,

શાહને ચોર બનાવે; શેઠને શઠ બનાવે; સાહેબને શેતાન બનાવે એ સુનિશ્ચિત છે.

શ્રાવક-શ્રાવિકા એ સાધુ થવાના લક્ષ્યવાળા હોય. જો એ ધ્યેય નથી તો ભગવાનના સંઘમાં ન કહેવાય. શ્રાવકને ઘર-પેઢી ચલાવવી પડે, માટે ચલાવે, ચલાવવી જ જોઈએ-એવી માન્યતાવાળા તે ન હોય.

“નમો અરિહંતાણ-નમો સિદ્ધાણ” ગાણનારને અરિહંત કે સિદ્ધ થવું છે ? એ માટે સાધુપણાનો ખપ છે ? એ લક્ષ્ય વિના બીજા જ ધ્યેયથી ગાણનારા મિથ્યાત્વી છે.

સંયમ એટલે : મળેલા સુખને છોડવું, આવે તો લેવું નહિ. ભવિષ્યમાં ઈચ્છવું નહિ, દુઃખ મળેથી ભોગવવું.

સંયમ કેમ સારું : હિંસા કરવી નહિ, ખોટું બોલવું નહિ, ચોરી કરવી નહિ, સુખનો ભોગવટો નહિ, પરિગ્રહનો સંગ્રહ નહિ.

“આપણે બધાએ અહીંથી, બધું મૂકીને જવાનું છે.” એ વાતની બરાબર પ્રતીતિ થાય તો જીવનની સાર્થકતાનું બારઆની કામ થઈ જાય. કોઈ પાણુ જીવ જગતમાં એકની એક સ્થિતિમાં સદાને માટે રહી શકતો નથી, એને મરવાનું જ છે.

ધર્મોપદેશ માટે લાયક કોણ ?

જે માણસ સુખ અને સુખના સાધન પૈસાને ભૂંડો ગણે, પૈસા માટે અનીતિના આચરણને અતિભૂંડું ગણે અને નીતિના ઉદ્દમથી જે મળે, તેમાં સંતોષ માને, તે જ માણસ ધર્મોપદેશ માટે લાયક.

પોતાના માલિક-સ્વજન-મિત્ર-ભલો માણસ-વિશ્વાસુ વગેરેના વિશ્વાસનો ભંગ ન કરવો એનું નામ નીતિ અને એનાથી ઊલટી અનીતિ.

“સંસાર ભૂંડો, મોક્ષ સારો અને સંસારથી ધૂટવા અને મોક્ષ મેળવવા ધર્મ કરવાનો.”

આ ત્રણ વાત જ અમારે તમને કરવાની છે. આ ત્રણ કહેવા માટે જ બધાં શાસ્ત્રો રચાયાં છે.

આપણું કલ્યાણ લઘુમતી, બહુમતી કે સર્વાનુમતી પ્રમાણે ચાલવામાં નથી. પણ શાસ્ત્રમતિ (જિનાજ્ઞા) પ્રમાણે ચાલવામાં છે.

પુણ્યથી મળેલા કે મેળવેલા સુખમાં લહેર કરવી એટલે આપણા હાથે જ દુર્ગતિ ઊભી કરવી.

આજે ભગવાન થવા માટે ભગવાનને પૂજનારા; સાધુ થવા માટે, સાધુની સેવા-ભક્તિ કરનારા; ધર્મ પામવા માટે ધર્મને સાંભળનારા-કરનારા કેટલા જીવો ?

જો ભગવાન કે સાધુ થવાની તથા ધર્મ પામવાની વૃત્તિ નથી અને ઘણો ધર્મ કરે છે તો એ ખરેખર ! ધર્મ કરવા છતાં અધર્મની જ પુષ્ટિ કરે છે.

- ★ સાધુને ગામમાં ઘર નહિ.
- ★ બજારમાં પેઢી નહિ.
- ★ જંગલમાં જમીન નહિ.
- ★ બેંકમાં ખાતું નહિ.
- ★ પાસે કોડી નહિ.

- ★ સંયમની સાધના.
- ★ વિનય-વૈયાવચ્ચ.
- ★ શક્તિ મુજબ તપ.
- ★ સદા સ્વાધ્યાય

આ ચાર સિવાય સાધુએ કશું કરવાનું નથી.

આપણા અરિહંતપરમાત્માઓએ : રાજ્ય-વૈભવાદિ સુખોને
લાત મારી, દુઃખોને ઊભાં કરી, અદીનભાવે વેઠ્યાં. મોહને મારી
વીતરાગ બન્યા, કેવળજ્ઞાન પામ્યા,

આપણા માટે ધર્મતીર્થની સ્થાપના કરી,

અયોગી બની મોક્ષે સિધાવ્યા,

અનંત-અજરામર સુખને પામ્યા.

“નાશવંત સુખોનો રાગ અને પાપથી આવતાં દુઃખોનો દ્વેષ
એ અતિભૂંડો છે.”

આ વાત બરાબર ન સમજે, તે હૈયા વિનાના આંધળા છે.

એવા જીવો અધર્મ તો કરે જ છે પરંતુ ધર્મ કરે તોપણ
અધર્મનો જ વધારો થાય.

“મારે મરી જવાનું છે”, મરીને ક્યાં જવું-એનો નિર્ણય
કર્ષો છે ?

મુક્તિ ન મળે ત્યાં લગી જવા માટે ચાર ગતિ છે. દેવ,
મનુષ્ય, તિર્યંચ, નારકી : આ ચાર ગતિમાં ક્યાં જવું છે ?

માનવજીવન પરમાત્મા થવા માટે.

પરમાત્મા થવા માટે સાધુ થવાનું.

સાધુ ન થવાય તો પરમાત્મા-સાધુ થવાના આદર્શપૂર્વક
સજ્જન બનવાનું.

સજ્જન : આત્મનઃ પ્રતિકૂલ્લાનિ પરેષાં ન સમાચરેત્ ।

પોતાને પ્રતિકૂળ લાગે તેવું વર્તન બીજા પ્રત્યે ન કરવું.

સંસારસુખનો રાગ; આત્માને લુચ્ચો, બદમાશ, ચોર, અસત્યવાદી
બનાવનાર છે, સઘળાંય દુઃખોનું મૂળ છે અને મોટામાં મોટું પાપ
એ જ છે.

સંસારસુખના ત્યાગી પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી મ. અને
સંસારસુખના વિરાગી શ્રાવક-શ્રાવિકા.

આ સંસારનું સુખ મજાનું લાગે અને તેની લાલસા સારી
લાગતી હોય તો સમજવાનું કે “તે હજુ ધર્મ પામ્યો નથી.”

અમારું સૌથી પ્રથમ કાર્ય “સંસાર ભૂંડો લગાડવાનું.”

સંસાર ભૂંડો લાગ્યા વિનાની ધર્મસાધના એ ખરેખર સંસારથી નિસ્તાર ન કરે, એટલા જ માટે અભવી, દુર્ભવી, ભારેકર્મી ભવી, દુર્લભબોધિ જીવો બાહ્યથી ઘણી ધર્મસાધના કરે, માખીની પાંખને દુભામાણ ન થાય તેવું અપ્રમત્ત ચારિત્ર પાળે, તેના ફળરૂપે ઉચ્ચ દેવલોકમાં પાણ જઈ આવે, પરંતુ સંસારથી નિસ્તાર ન પામે, મોક્ષે ન જાય. કેમ કે એ બધી સાધના ઉચ્ચ સુખ માટે છે, સંસારથી છૂટવા કે પરમપદને મેળવવા નથી.

સંસારથી છૂટી મોક્ષે જવાની ઈચ્છાવાળા જ માત્ર ધર્મ કરનારા છે. બાકી બીજા જ હેતુથી ધર્મ કરનારા જીવો ખરેખર ! અધર્મ જ કરી રહ્યા છે. સંસારમાં ફાવે ત્યાં સુધી ધર્મ ન થાય.

સંસાર એ રોગ છે.
 મોક્ષ એ આરોગ્ય છે.
 ધર્મક્રિયા એ પથ્ય છે.
 સંસારક્રિયા એ કુપથ્ય છે.
 સંસારી જીવો એ દર્દી છે.
 અરિહંતો એ સર્જન ડૉ. છે.
 સુસાધુઓ એ કંપાઉન્ડર છે.

અવિરતિ નામના પાપનું કામ, ઈચ્છાઓ પેદા કરવાનું.

જગતના જીવોના, અવિરતિ અને કષાય મા-બાપ છે.

આ બે મા-બાપ, અવિરતિ અને કષાય : બધા દોષોનું મૂળ છે. ભાવનાશીલ આત્માને આ દોષો સતાવી ન શકે. તેને સુખસાહ્યબી-સન્માન-સંપત્તિ બધું જ અસાર લાગે.

અનિત્યાદિ બાર ભાવનાથી આત્માને હરપળે ભાવિત રાખવો જોઈએ.

સમક્રિતદૃષ્ટિ આત્મા સંસારમાં રહે નહિ અને કદાચ કર્મસંયોગે રહેવું પડે તો સંસારને ઉખેડવા માટે જ રહે, હૈયાથી કદી પાણ સંસારમાં ન રહે.

ચરમાવર્તવર્તી જીવોના ત્રણ ગુણો :

૧. દુઃખી ઉપર અત્યંત દયા.
૨. ગુણવાન ઉપર અદ્વેષ.
૩. ઔચિત્યનું પાલન.

અપુનર્બંધક અવસ્થાના ત્રણ ગુણ :

૧. પાપમાં ઉગ્રતા નહિ.
૨. સંસાર ઉપર બહુમાન નહિ.
૩. ઉચિત સર્વનો આદર.

દુઃખને આપનારાં કર્મ ખરાબ છે.

સુખને આપનારાં કર્મ મહાખરાબ છે.

પાપ કરાવનારાં કર્મ ખરાબમાં ખરાબ-મહાખરાબ છે.

“દુનિયાનું સારું મળે એ પુણ્યોદય છે, પાપ દુનિયાનું સારું જોઈએ, એ મહાપાપોદય છે.” એ વાત ન સમજાય ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વ અને કષાયોનું જોર ઘટે નહિ.

ચક્રવર્તીને ચક્રવર્તિપાણામાં પાણુ “મારો મહાપાપોદય ચાલી રહ્યો છે.” એવું ભાન ન હોય તો, એ પાણુ અજ્ઞાન અને મૂર્ખ છે.

‘સુખ સારું લાગે છે’, એ ભૂંડું નથી લાગતું એ મિથ્યાત્વ.

સુખ સારું લાગે છે-એ અવિરતિ.

સુખ મેળવવાની મહેનત અને ધાંધલ-એ કષાય.

મળ્યા પછી ઉન્માદ થાય-એ સંન્નિપાત છે.

મોક્ષની ઈચ્છાથી ધર્મક્રિયા કરે એ જ આરાધક છે, તે સિવાયની આરાધના કરનારો આરાધક નથી પાણુ મહાવિરાધક છે. જેનું પરિણામ ખરાબ હોય તે વિરાધના જ છે. મોક્ષાર્થે જ ધર્મક્રિયા કરનારો શુક્લપાક્ષિક કહેવાય.

માન મળે પુણ્યથી, પાણુ માન લેવાનું મન થાય એ પાપોદય અને માન લેવા માટેની ધાંધલ એ મહાપાપોદય.

શાલિભદ્રની દેવતાઈ નવાણું પેટીની કાંઈ કિંમત નથી, પરંતુ શાલિભદ્રના હૈયાની કિંમત છે. એ નવાણું પેટીમાં પાગલ બન્યો હોત તો, ક્યાંય રખડી પડ્યો હોત પણ એ નવાણું પેટીમાં જરાય મૂંઝાયો નહિ. “મારા માથે માલિક છે.” એમ ખબર પડી કે, તુરત બધું છોડી દીધું અને ભગવાન મહાવીરના ચરણમાં બેસી જઈ, આત્મ-કલ્યાણ સાધ્યું.

ભગવાનનો સંઘ એ જગતનું જવાહર છે. વાણિયાનાં ટોળાં ભેગાં મળી સંઘ થઈ જાય અને એ પોતાને પચીસમો તીર્થંકર કહેવરાવે, એવો પચીસમો તીર્થંકર તો ચોવીશે તીર્થંકરોની આજ્ઞાનો ભૂકો બોલાવે છે. એવા આજ્ઞાહીન ટોળાથી કદી સંઘ ન બને.

આત્માને સમજાવો કે, “દુઃખ એ તો વોશિંગ કંપની છે.” આ દુઃખમાં તું સાવધ રહીશ તો તારાં આ પાપો તો ખરાં પરંતુ આગળ-પાછળનાં બીજાં ઘણાં પાપો આ દુઃખના સમયમાં ધોવાઈને સાફ થઈ જશે. તારો આત્મા નિર્મળ થઈ જશે. જેલમાં ગયેલા પણ ડાહ્યા થઈને જીવે છે તો જેલર બની જાય છે, દુઃખમાંથી સુખમાં આવી જાય છે.

મોક્ષ માટે સાત પગથિયાની વિચારણા.

- ૧) આત્મા પરિણામી નિત્ય છે.
- ૨) પરલોકદૃષ્ટિ.
- ૩) પાપનો ડર.

૪) સારા બનવું :

- વેપારમાં નીતિ.
- જીવનમાં સદાચાર.
- હેયામાં દયા.

૫) શાંત જીવન :

- દુઃખમાં સમાધિ, અદીનતા.
- સુખમાં વિરાગ; અલીનતા.

૬) મરતાં સમાધિ અને

૭) ધર્મસામગ્રીસંપન્ન સદ્ગતિ.

“દુનિયાનું સુખ જ ભયંકર છે.” એવી માન્યતા જ માનવને મહામાનવ બનાવે છે અને મહામાનવને પૂર્ણમાનવ બનાવે છે. “સુખ જ ભયંકર છે.” એ વાક્ય, વાક્ય જ નથી, એ તો બ્રહ્મવાણી છે. એ છે પરમશુદ્ધ આગમવચન અને સર્વસત્યનો એ જ સારાંશ છે.

“સુખ આવ....આવ....દુઃખ જાવ....જાવ....”

આ બે ઝંખનાની સિદ્ધિ પામવા માટે પ્રત્યેક માનવે પ્રયંત સાધના આદરી છે; એમાં એ ગરકાવ થઈ ગયો છે. પાગ એને ખબર નથી કે, ‘આ બે ઝંખનાની સિદ્ધિમાં બધાં પાપોને પેસી જવાની સરળતા થઈ ગઈ છે.’

બે જીવલેણ ચાંદાં પેટમાં પર્યાં હોય, તો એ નાઈલોન કે ટેરેલીનનાં વસ્ત્રો પહેરવાથી શાંત ન થઈ જાય. તેમ દુઃખનો મહાદ્વેષી અને સુખનો અતિરાગી માણસ, ધર્મનાં ગમે તેવાં સુંદર વાઘાં-વસ્ત્ર પહેરે, તેથી કાંઈ એના આત્માને શાંતિ ન મળે.

દુઃખ ખરાબ હોય તો સુખ એથી પાણ વધુ ખરાબ છે. એનો યોગ પાણ ખરાબ અને વિયોગ પાણ ખરાબ. સુખનો યોગ આત્માને પાપી બનાવે, એનો વિયોગ પાણ બનાવે. બેય રીતે ભારે મુસીબત. જ્યારે દુઃખની બાબતમાં આવું નથી. દુઃખનો યોગ કદાચ દુઃખી બનાવી દે પાણ એનો વિયોગ તો સુખી જ બનાવે. આવી સ્પષ્ટ વસ્તુસ્થિતિ હોવા છતાં ભોગરસિક આત્માને પાપી બનાવનાર સુખ જ બહુ ગમે છે, માત્ર દુઃખી બનાવનાર દુઃખ નહિ.

ક્રિયાશૂન્યજ્ઞ યજ્ઞાનં,
જ્ઞાનશૂન્યા ચ યા ક્રિયા ।
અનયોરન્તરં જ્ઞેયં,
ધાનુખઘોત્તયોરિવ ॥

॥ જ્ઞાનસાર ॥

ક્રિયારહિત જ્ઞાન અને જ્ઞાનરહિત ક્રિયા એ બેમાં સૂર્ય અને ખજુઆ જેટલું અંતર છે.

